

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Науково-практичний журнал

1 (26) ' 2005

Журнал засновано у листопаді 2005 року,
внесено до переліку фахових видань
БАК України з юридичних наук

УДК 347.(77+78)

Зміст

Авторське право

- В. Дроб'язко** До історії авторського права в
Україні 20-х років ХХ століття 4
- С. Глотов** Правова природа приватного
копіювання. Приватне копіювання
і технічні заходи захисту 12

Патентне право

- Ю. Капіца, К. Шахбазян**
Охорона прав на винаходи у
галузі біотехнологій в Європейському
союзі та за законодавством України 19

Міжнародно-правові аспекти

- Л. Тимофієнко** Система регулювання суперечок
стосовно інтелектуальної
власності в СОТ 26

Захист прав

- В. Гулкевич** Родовий об'єкт кримінально-
карного порушення авторського
права і суміжних прав 30

Науковий пошук

- С. Петренко** До визначення об'єкта права інтелектуальної власності — програма для комп'ютера 37

Цікаво знати

- Б. Прахов** Теорія вирішення винахідницьких задач: творчість як наука 45
- Ще раз про водень 49

Інтелектуальна економіка

- О. Бутнік-Сіверський** Національна політика розвитку інтелектуального капіталу з позиції глобалізації економіки 50

До відома

- Рекомендації круглого столу 58
- Тематичний показник 63

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

У 2006 році науково-практичний журнал Теорія і практика інтелектуальної власності виходитиме один раз на два місяці. Передплату нашого журналу ви зможете здійснити у будь-якому поштовому відділенні України.

Вартість передплати на 2006 рік					
	Індвас	2 міс/грн	4 міс/грн	6 міс/грн	12 міс/грн
Фізичні та юридичні особи	28504	12,84	25,78	38,47	76,44

Сподіваємося, що наш журнал стане корисним помічником у вашій справі!

**З глибокою повагою
редакційна колегія**

Шановні наші читачі!

Ви тримаєте в руках перший номер науково-практичного журналу "Теорія і практика інтелектуальної власності", засновником і видавником якого є Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Академії правових наук України!

Ви добре знаєте, що наш інститут з 2002 року розпочав свою видавничу справу і з цього часу постійно випускав у світ журнал "Інтелектуальний капітал", який у грудні 2004 року був внесений до переліку фахових видань з юридичних наук ВАК України.

Наукове спрямування журналу спонукало редакційну колегію переглянути його назву з метою приведення її у відповідність із завданнями, які ставить перед собою наш інститут та редакційна колегія, а саме — видання якісного друкованого джерела, в якому висвітлюються наукові позиції з проблемних питань інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, популяризація знань, примноження науково-технічного потенціалу України, створення сприятливих інформаційних умов для міжнародного співробітництва країни, що має надзвичайну актуальність у сучасних умовах.

Наслідком зазначених дій стала перереєстрація нашого журналу "Інтелектуальний капітал" під новою назвою.

Тому сьогоднішній перший номер науково-практичного журналу "Теорія і практика інтелектуальної власності" є насправді черговим номером періодичного видання інституту — 26-им.

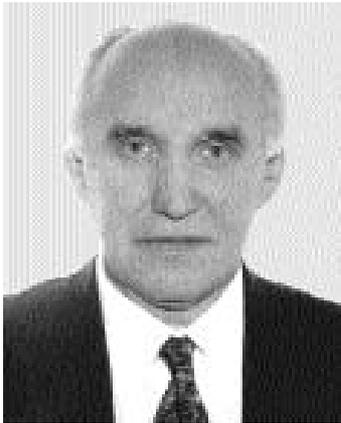
Для вдосконалення роботи ми ставимо перед собою нові цілі, у тому числі пов'язані із включенням ВАК України нашого видання до переліку фахових видань з економічних наук. В планах журналу — відкриття рубрики, в якій ми будемо відповідати на питання наших читачів.

Ми хочемо висловити вам, шановні наші читачі, щирі вдячність за вашу постійну підтримку нашого видання, за ваш постійний інтерес до журналу, за активну творчу співпрацю, за ваші ділові поради.

Як і завжди, ми чекаємо ваших побажань та пропозицій, завчасно дякуємо за поради, конструктивну критику та вірність нашому виданню.

**З повагою,
Голова редакційної колегії**

Олена Орлюк

ДО ІСТОРІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Володимир Дроб'язко,
*завідувач відділом авторського та суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності, консультант
Українського агентства з авторських прав, кандидат
філологічних наук*

Перший національний закон "Про авторське право" був затверджений постановою Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів від 6 лютого 1929 р. [1]. Йому передувало бурхливе десятиліття боротьби і пошуків нових форм діяльності у різних сферах життя, зокрема і в галузі авторського права.

У період "воєнного комунізму" робилися спроби впровадити до авторського права норми, що відповідали більшовицьким поглядам.

Так, у пункті 7 Декрету Тимчасового робочо-селянського уряду України "Про бюро преси" зазначалося: "Всі працівники на Україні запрошуються надсилати до Бюро преси різноманітні повідомлення, замітки і описи революційної роботи на Україні і подій щодо боротьби за звільнення України. Всі надіслані матеріали будуть оплачуватися Бюро преси" [2]. В цьому ж номері видання опубліковано декрети "Про заснування Українського центрального агентства із постанов і розповсюдження творів преси", "Про державну монополію на друкування оголошень".

У декреті РНК від 11 березня 1919 р. "Про відміну спадкування" мовилося: "Право спадкування як за законом, так і за духовним заповітом на все майно, що перебуває на

території Української Соціалістичної Радянської Республіки, незалежно від громадянства спадкоємців, відміняється" [3].

Про налагодження художнього життя України йшлося в постанові Всеукраїнської ради мистецтв від 22 березня 1919 р. "Про порядок видання розпоряджень, що нормують художнє життя України": "Всі розпорядження, які нормують і регламентують художнє життя України в галузі літератури, музики, театру, образотворчих мистецтв і кінематографії з боку її матеріального вираження (будівлі, паливо, інструменти, ноти тощо), можуть виходити тільки від Всеукраїнської ради мистецтв за підписом завідуючого відділом мистецтв, члена ради і секретаря.

Всім установам, що мають секційний характер (літературний, театральний, музичний, образотворчих мистецтв і кінематографії), Кінокомітет, а також місцеві відділи і підвідділи видають нормативні розпорядження лише в тому випадку, коли їм надані відповідні інструкції від Всеукраїнської ради мистецтв" [4].

У постанові Всеукраїнського кінокомітету від 2 квітня 1919 р. "Про заборону приватних кіно- і фотозйомок вуличних подій, маніфестацій тощо" зазначалося:

"Від дня опублікування цієї постанови забороняється в межах усієї України будь-яка приватна вулична кіно- і фотозйомка вуличних подій, маніфестацій, пересування військ тощо.

Всі наявні в приватних руках вуличні кіно- і фотозйомки, зроблені після 1 січня 1919 р., повинні бути подані до Всеукраїнського комітету.

Невиконання цієї постанови тягне за собою передачу суду революційного трибуналу і конфіскацію апаратів" [5].

Наказом Народного комісаріату освіти від 1 липня 1920 р. було рекомендовано "припинити і заборонити всяку приватну ініціативу в театральній справі: виступи цілими колективами, організацію приватних вистав та концертів, замість них організувати циклові концерти і вистави-мітинги" [6].

Декретом від 11 березня 1921 р. "Про купівлю для державних музеїв у приватних осіб музейних цінностей" Рада народних комісарів ухвалила:

"1. Всі значні штуки пам'ятників, штуки старовини, а також різних речей, які мають цінність для музеїв УСРР, оголошуються всенародним добром і переходять до відання Всеукраїнського комітету охорони пам'ятників, штуки старовини та природи і його органів на місцях (ВУКОППШС).

Увага: чинність цієї статті не поширюється на колекції та збірки, які складаються з предметів, утворених творчістю або науковою працею самого власника і потрібних йому для його мистецьких чи наукових праць. Відчужувати такі колекції дозволяється тільки у виняткових випадках, коли колекції та

збірки визнаються необхідними для наукових та мистецьких установ держави, за винагороду, відповідаючи праці колекціонера.

2. Окремі речі, які мають значення для музеїв, мають бути придбані для них ВУКОППШС'ом та його місцевими органами за видання власникам винагороди на таких підставах:

- а) запропоновану для набуття річ розглядає комісія, до складу якої входять по одному представнику ВУКОППШС'у та РСІ під головуванням представника Губнаросвіти;
- б) ціна, за яку купувати, встановлюється зазначеною особою з продавцем;
- в) у випадку виняткового мистецького чи наукового значення запропонованої для купівлі речі, коли не досягнуто згоди про ціну з продавцем, комісії надається право секвеструвати річ до вирішення питання ВУКОППШС'ом; колегія В УКОППШ'у в таких випадках має право ухвалити про примусове відчуження речі з виплатою власнику винагороди" [7].

У Положенні РНК від 14 червня 1921 р. "Про Всеукраїнську академію наук" серед особливих прав Академії названо наступне: "Академія одержує через відповідні державні органи по 12 примірників усіх друкованих видань, що виходять на Україні і поза нею, які поширюються на Україні державними органами [8].

Постановою від 4 серпня 1921 р. "Про порядок користування публічними видовищами" РНК ухвалила:

- "1. Установити, як правило, що на всіх публічних видовищах, крім дитячих і спеціальних, полови-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

на місць залишається для безплатного розподілу між червоноармійців і серед робітничих організацій.

Примітка. Для червоноармійців і робітників встановити особливу форму квитків.

2. Друга половина квитків надходить до загального продажу з каси театрів, кіно і т.д. за цінами, встановленими Наркомосом і його місцевими органами із врахуванням різних груп видвищ і різних районів УСРР.
3. Наркомосу і Наркомфіну розробити порядок використання сум, які надходять з таким рахунком, щоб видовища окупали себе не менше, ніж на три чверті загальної вартості їх утримання.
4. Наркомосу окремо встановити порядок розподілу безплатних і платних квитків на виступах пересувних труп, кіно і т.д. з урахуванням їх завдань.
5. Будь-яку експлуатацію видовищ приватним підприємцем безумовно заборонити.
6. В окремих випадках право самостійної експлуатації може бути надано, за дозволом Головополітосвіти, окремим колективам, видатним за своїми художніми цінностями.
7. Експлуатацію видовищ при клубах різних установ і організацій здійснювати лише за дозволом Головополітосвіти та його місцевих органів і за їх інструкціями" [9].

У "Бюлетені Наркомосвіти" (ч.9, 1921) було оголошено всеукраїнський конкурс на книжку про релігію з метою антирелігійної пропаганди. Умовами конкурсу передбачалася авторська винагорода:

- 600 тис. крб. основна винагоро-

да за працю, що задовольняє всі умови конкурсу;

- друга премія — 500 тис. крб.;
- третя премія — 300 тис. крб..

Передбачалася додаткова винагорода за твори, які буде надіслано до Всевидаву [10].

3-6 квітня 1924 р. у Харкові відбувся 1-ий Всеукраїнський з'їзд письменників "Плуг" на якому, серед інших, були заслухані доповіді Годкевича — про авторське право, Стрельбицького — про літературні тарифи" [11].

Постановою Наркомосвіти від 22 червня 1925 р. письменнику В. Самійленку було призначено одноразову допомогу в розмірі 300 крб. та довічну персональну пенсію [12].

30 січня 1925 р. ЦВК і РНК Союзу РСР прийняли постанову "Про основи авторського права" [13]. Постановою ЦВК та РНК СРСР від 16 травня 1928 р. були затверджені Основи авторського права в новій редакції [14].

Зазначені акти хоча й передбачали можливість примусового викупу авторського права на будь-який твір за рішенням Уряду СРСР, проте розглядали це як тимчасовий захід, який практично майже не застосовувався. За всіма авторами визнавалося виключне право на створені ними твори, яке за Законом 1925 р. мало чинність 25 років від моменту першого видання або першого публічного виконання твору, а з 1928 р. стало відносно більшості творів довічним правом автора. Передбачався перехід авторських прав до спадкоємців на 15 років після смерті автора. Використання творів допускалося не інакше як на підставі договорів з авторами, умови яких детально регулювалися законом. Разом з тим Основи авторського права

містили широкий перелік випадків вільного використання творів [15].

Відповідно до Основ авторського права СРСР від 8 грудня 1925 р. Рада народних комісарів УСРР прийняла постанову "Про авторський гонорар за прилюдне виконання драматичних і музичних творів" [16]. Основні положення зазначеної постанови наступні.

Розмір авторської винагороди за прилюдне виконання драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних творів і пантоміми, а також строки і порядок її виплати встановлювалися за згодою автора з адміністрацією театральних підприємств і організаторами видовищ.

У разі, якщо між вищезазначеними суб'єктами не буде досягнуто згоди, були встановлені такі норми виплати авторської винагороди:

- за оригінальні драматичні твори українською мовою та мовами національних меншин в Україні, крім російської — 1,5% фактичного збору за кожний акт;
- за оригінальні драматичні твори російською мовою — 1% фактичного збору за кожний акт;
- за твори драматичні, перекладені з інших мов на українську мову і на мови національних меншин в Україні, крім російської — 0,75% фактичного збору за кожний акт;
- за лібретто опер і оперет, без музики — 0,25% фактичного збору за кожний акт;
- за опери — 1% фактичного збору за кожний акт;
- за оперети й за музику для балету й пантоміми — 0,75% фактичного збору за кожний акт;
- за твори, виконані на концертах, літературних і хореографічних вечорах, в театрах сатири і

мініатюри та ін. — 3% фактичного збору за всю програму.

Твори оплачувалися не більш ніж за 5 актів. Право виконуваного твору композитора охоронялося лише тоді, коли на кожному примірнику музичного твору було зазначено, що право на винагороду композитор залишає за собою. Авторська винагорода розподілялася між усіма авторами, твори яких виконувалися за програмою, пропорційно до кількості виконуваних творів кожного автора.

Винагороду, яка визначалася на підставі записів у звітних або інших книгах, виплачували всі державні установи, громадські та приватні організації та підприємства. Театри, звільнені від державних податків, не звільнялися від виплати авторської винагороди. Авторська винагорода за прилюдне виконання творів не виплачувалася, коли з відвідувачів видовищ не бралася плата.

За фактичний збір вважалася сума, зібрана від продажу квитків; за винятком державних і місцевих податків та зборів, жодних інших витрат (оренда театру, заробітна плата та ін.) при розрахунку винагороди не враховувалося.

Наркомосвіти було рекомендовано видати інструкцію щодо застосування зазначеної постанови.

Інструкція Наркомосвіти УСРР "Про порядок виплати авторського гонорару за прилюдне виконання драматичних і музичних творів" була затверджена 19 квітня 1926 року [17].

Згідно з Інструкцією, у всіх театральних афішах, рекламах, програмах тощо, випущених театральними підприємствами та іншими установами чи особами, повинно бути точно зазначено: якщо виконуються твори оригінальні — прізвище авто-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

ра; твори перекладені, крім прізвища автора — прізвище перекладача; твори перероблені чи інсценізації, крім прізвища автора — прізвище автора інсценізації. Виплата авторської винагороди, за відсутності строку виплати, здійснювалася постійними театрами не пізніше наступного дня після виконання твору. Збирання авторської винагороди на території УСРР здійснювалося або особисто автором або особою, усановою чи організацією за дорученням автора. Для контролю над виконанням у театрах та інших видовищних закладах твору того чи іншого автора театральнo-видовищними закладами системи Наркомосвіти УСРР не далі четвертого ряду партеру виділялося безплатне місце, як "авторське" — для автора твору або його уповноваженого. Адміністрація театральнo-видовищного закладу зобов'язана була на вимогу автора або його уповноваженого видавати їм програму вечора, вистави, концерту та ін. та касовий звіт про збір за виставу, концерт тощо.

6 лютого 1929 р. ЦВК і РНК УСРР прийняли постанову "Про авторське право" [18] — перший національний закон України про авторське право.

У преамбулі відзначалося що "культурний розвиток і, зокрема, розвиток культури національних меншин потребує допомоги й стимулювання творчості, а це викликає потребу боронити права автора".

Закон УСРР складався із 32 статей, які увібрали в себе положення Основ авторського права СРСР 1928 р.

Авторське право на оприлюднені та неоприлюднені твори на території УСРР або інших союзних республік визнавалося за авторами та їх пра-

вонаступниками незалежно від їхнього громадянства (ст.1).

Авторське право на твір, що вийшов у світ або знаходився в іншій об'єктивній формі за кордоном, визнавалося тільки тоді, коли між СРСР і відповідною державою була спеціальна угода і в межах, встановлених такою угодою (ст.2).

Автор — громадянин СРСР та його спадкоємці щодо твору, який вийшов у світ або знаходився в іншій об'єктивній формі в іноземній державі, мав право на охорону авторського права в УСРР. правонаступники автора, крім спадкоємців, не мали такого права (ст.3).

До творів, що охоронялися авторським правом були, зокрема, віднесені: усні твори (промови, лекції, доповіді тощо); писемні твори (книги, статті, збірники тощо); переклади; твори драматичні та музично-драматичні; твори хореографічні та пантоміми, про постановку яких були вказівки, викладені в письмовій формі або іншим способом; кінематографічні сценарії, кінематографічні постановки; музичні твори з текстом або без тексту (в тому числі музичні твори для супроводу кінофільмів); малюнки, ілюстрації, твори живопису, скульптури, архітектури й графічного мистецтва, географічні карти; плани, ескізи і пластичні твори, які стосуються наук, техніки або постановки на сцені для драматичного чи музично-драматичного твору; кінофільми; фотографічні твори або твори, виконані способами, аналогічними фотографії тощо (ст.4).

Авторське право на колективний твір двох чи більше авторів належало їм усім, незалежно від того, чи становив такий твір одне неподільне ціле, чи складався з частин, кожна з

яких зберігала самостійне значення. Взаємини співавторів визначалися їх угодами. Кожний співавтор зберігав авторське право на свою частину в тому разі, коли ця частина мала самостійне значення і коли інше не було передбачено угодою між співавторами (ст.5).

Упорядникам збірників творів, що не охоронялися авторським правом, належало авторське право на зазначені збірники за умови, що вони самостійно обробили ці твори. Те ж саме право належало редакторам, що випускали окремі твори. Зазначене право не перешкоджало іншим особам видавати ті самі твори в самостійній обробці. Упорядникові збірника творів, що охоронялися авторським правом, належало авторське право на такий збірник за умови дотримання прав авторів творів, включених до збірника. За авторами включених до збірника творів зберігалася право випускати такі твори в інших виданнях, якщо інше не було встановлено в договорі з упорядником збірника (ст.6).

Автор мав виключне право під своїм ім'ям або під умовним ім'ям (псевдонімом) чи без зазначення імені (анонімно) випустити у світ свій твір і протягом встановленого законом строку відтворювати й розповсюджувати його всіма дозволеніми законом способами, а також мати майнові вигоди із зазначеного виключного права (ст.7).

Авторові невиданого твору належало виключне майнове право на прилюдне його виконання. Щодо невиданих, але виконаних прилюдно хоч би один раз творів Наркомосвіти УСРР належало дозволяти прилюдно їх виконувати без згоди автора, але з виплатою йому винагороди. Автор виданого твору не мав права

забороняти виконувати його прилюдно, але зберігав право на одержання винагороди (ст.8).

Не вважалися за порушення авторського права:

- переклад твору на іншу мову;
- користування твором для складання нового твору, що відрізняється від нього по суті (перекладувати розповідні твори на драматичні й кіносценарії і навпаки, а також драматичні твори і навпаки, можна було тільки за згодою автора або його правонаступників);
- вміщення окремих уривків і повний передрук літературних та інших творів, знімків, рентгенограм тощо в наукових, політично-освітніх і учбових збірниках та наукових творах, з обов'язковим зазначенням імені автора й джерела запозичення, якщо розмір запозичень із творів одного автора не перевищував загальною кількістю:
 - з художніх прозових творів — до 5 000 друк. знаків;
 - з інших прозових творів, якщо розмір твору не перевищував 10 друк. аркушів — до 10 000 друк. знаків, якщо ж перевищував 10 друк. аркушів — 40 000 друк. знаків;
 - з віршованих творів — до 40 рядків;
 - з музичних творів — до 0,25 нотного аркуша;
 - з творів образотворчого мистецтва — одна репродукція автора.
- Вміщення у збірниках або у наукових працях запозичень у визначених вище розмірах дозволялося без згоди автора, але з виплатою йому винагороди;
- опублікування звітів про випу-

АВТОРСЬКЕ ПРАВО

- щені у світ писемні й усні твори, що передавали суть твору в самостійній формі або відтворювали оригінал, у міру потреби;
- вміщення у звітах періодичних видань промов, виголошених на прилюдних засіданнях;
 - передрук у періодичних виданнях газетних повідомлень, а також статей не белетристичного характеру не раніше другого дня після їх опублікування із зазначенням джерела запозичення та імені автора;
 - передрук у періодичних виданнях репродукцій творів образотворчих мистецтв, рисунків, ілюстрацій, фотографій, креслень тощо із зазначенням джерела запозичення та імені автора;
 - використання композитором для свого музичного твору тексту літературного твору, автор якого не застеріг заборони на кожному примірнику твору;
 - прилюдне виконання творів у культурно-освітніх установах з безплатним входом для відвідувачів;
 - відображення творів живопису в різьбярстві і творів різьбярства в живопису;
 - відтворення художніх творів, розташованих на вулицях і майданах, крім випадків, коли різьбярські твори копіювалися механічно-контактним способом;
 - вміщення будь-яких творів на публічній виставці, якщо не існує заборони на це їх авторів;
 - зведення будівель і споруд за опублікованими автором архітектурними, інженерними та іншими технічними планами, рисунками і кресленнями, якщо автор публікації не застеріг цього права виключно за собою;

- копіювання твору виключно для особистого використання без підпису або монограми автора оригіналу на копії художнього або фотографічного твору, за винятком копіювання творів скульптури механічно-контактними засобами;
- використання художніх і фотографічних творів для виробів фабрично-заводської, кустарної та ремісничої промисловості за умови виплати авторам винагороди.

У разі, якщо автор не давав згоди на переробку розповідного твору на драматичний або кіносценарій і навпаки або драматичного твору на кіносценарій і навпаки, дозвіл на такі переробки міг надати Народний комісаріат освіти УСРР, якщо переробку передбачено було випустити у світ на території УСРР, з виплатою винагороди автору (ст.9).

За загальним правилом авторське право належало авторові довічно (ст.10). Строк користування авторським правом на хореографічні твори і пантоміми, кінематографічні сценарії й кінофільми становив 10 років (ст.11), на фотографічні твори й твори, одержані способами, аналогічними фотографії, становив для окремих знімків — 5 років, для збірки знімків — 10 років. Для збереження за фотографом авторського права на фотографічні твори на кожному примірнику повинно було бути зазначено: фірма або ім'я, прізвище та місце проживання фотографа, рік випуску у світ фотографічного твору (ст.12). За видавцями журналів та інших періодичних видань, енциклопедичних словників авторське право визнавалося на ці видання протягом 10 років від виходу їх у світ. Автори зазначених

видань зберігали авторське право на свої окремі твори на загальних підставах, якщо інше не було зазначено в договорі (ст.13). ◆

(продовження у наступному номері)

Література:

1. Про авторське право. — Постанова ЦВК і РНК УСРР від 6 лютого 1929 р. — Зб. Уз. — 1929 р. — відділ I. — № 7. — Ст. 55.
2. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — № 2. — С. 18.
3. Там же. — 1919. — № 25. — С. 380.
4. Там же. — 1919. — № 33. — С. 486.
5. Там же. — 1919. — № 34. — С. 512.
6. Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету. — 1920. — № 18. — С. 503.
7. Там же. — 1921. — № 4. — С. 121-122.
8. Збірник законів і розпоряджень Робітничо-селянського уряду. — 1921. — № 11. — С. 358.
9. Там же. — 1921. — № 15. — С. 502.
10. Бюлетень Наркомосвіти. — 1921. — № 9. — С.16.
11. Шлях до комунізму. — 1924. — № 5.
12. Бюлетень Наркомосвіти. — 1925. — № 6. — С. 21.
13. Зб. Зак. СРСР. — 1925 р. — № 7. — Ст. 67.
14. Зб. Зак. СРСР. — 1928 р. — № 27. — Ст. 246.
15. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби, 2004. — С. 38.
16. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. — 1925. — Ч. 100. — Ст. 550.
17. Там же. — 1926. — Відділ другий. — № 11. — Ст. 37.
18. Зб. Уз. УСРР. — 1929. — № 27. — С. 55.
19. Про авторське право та про Літфонд. Постанови і відомчі розпорядження. — К.: Радянське будівництво і право, 1936. — С. 24.
20. Бюл. НКО УСРР. — 1929. — № 38 (177). — Ст. 521.
21. Збірник законів та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. — 1929. — Відділ другий. — № 12. — Ст. 52.
22. Там же. — 1929. — № 25. — Ст. 120.
23. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 577, опис 1, справа 1.
24. Там же.
25. Там же, ф. 584, опис 1, справа 23.
26. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. — С.38.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИВАТНОГО КОПІЮВАННЯ. ПРИВАТНЕ КОПІЮВАННЯ І ТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ ЗАХИСТУ

Сергій Глотов,

*науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності,
стипендіат НДІ інтелектуальної власності, конкурентного та податкового права ім. М. Планка (м. Мюнхен)*

З появою технічних засобів захисту усе частіше виникають розмови про право користувача на виробництво копій для особистого користування, оскільки такі заходи, по суті, перешкоджають його здійсненню. Однак саме по собі питання — є приватне копіювання правом чи ні, предмет серйозних дискусій, оскільки від цього залежить співвідношення так званого балансу інтересів між праволодільцями та користувачами.

У цій статті автор має на меті принаймні спробувати визначити правову природу приватного копіювання або, як ще кажуть, ліцензії, за законом на приватне копіювання і спробувати обґрунтувати свою точку зору, стосовно того, що право на приватне копіювання як таке, саме по собі — безпідставне¹.

Ця стаття побудована переважно на положеннях Закону про авторське право Німеччини в редакції від 13.09.2003 р., і європейському законодавстві, оскільки законодавство України про авторське право не містить новел, притаманних сучасному авторському праву, і які Ук-

раїні необхідно ввести як можна швидше, щоб відповідати праву ЄС і йти в ногу з часом. А без цих новел визначити чи є приватне копіювання правом, чи ні — неможливо.

1. Приватне копіювання — право що не відбулося

Як відомо, будь-якому майновому праву, що належить автору і яке автор може передати користувачеві, протиставляється обов'язок користувача виплатити такому автору винагороду. Виходячи з загальних положень авторського права, копіювання не є тим майновим правом, яке могло б бути передане користувачеві саме по собі. А втім, копіювання взагалі не згадується як право. Адже саме по собі право на копіювання може впливати тільки з права користувача, наданого автором законним шляхом.

Але разом з тим, для приватних дій користувача існує право на копіювання, але яке представлене не як виключне право. Замість цього законодавства країн-учасниць ЄС, наприклад, Німеччини², гарантують

¹ Раніше автором уже висловлювалася думка, що приватне копіювання не може виступати як право. Див.: Глотов С. О. "Щодо питання про можливість приватного копіювання в цифровому середовищі", Офіційний бюлетень міністерства юстиції України, №4 (42), 2005 р., С. 101.

² Див. § 54 "Vergütungspflicht für Vervielfältigung im Wege der Bild- und Tonaufzeichnung" ("Обов'язки щодо виплати винагороди за копіювання за допомогою відео-, аудіозапису"), § 54a "Vergütungspflicht für Vervielfältigung im Wege der Ablichtung" ("Обов'язки щодо виплати винагороди за копіювання шляхом фотокопіювання").

правовласникам як компенсацію — право на винагороду³.

З такого стану речей впливає тільки одне питання: як співвідносяться право на винагороду і право на копіювання?

Перше, що спадає на думку — це те, що вони розділяють чиюсь правову природу або являють собою "полегшену" форму права використання.

Якби це було так, то тоді було б можливим надання кореспондуючого права користування на підставі, хоч і полегшеного, але такого, що ще має місце бути, позитивного повноваження. І тоді — є всі підстави стверджувати, що право на копіювання як право існує.

Якщо ж права на винагороду, навпаки, не мають відношення до прав використання, тоді у сфері приватних дій користувача права на копіювання як такого спостерігатися не може.

Як правило, на підтвердження того, що копіювання в приватних цілях — це право, наводять той доказ, що за таке копіювання автору належить винагорода.

Тому спробуємо піти від зворотнього, щоб розібратися: що являє собою правова природа права на винагороду.

Досить сильно поширена думка про те, що право на винагороду розділяє правову природу іншого права.

Так, наприклад, з цієї позиції виходив ще Ульмер, який говорив про те, що право на винагороду є не що інше, як полегшене право на використання⁴. Таку позицію поділяють також Нордемман (Nordemann)⁵, Кюфнер (Kuffner)⁶.

Проте, не зважаючи на наявність такої авторитетної думки, це твердження піддається сумніву у зв'язку з наявністю таких аргументів.

І. Отже, право на використання діє як складова виключного авторського права і, відповідно, також носить виключний характер, що означає надання таким правом автору гарантій, за можливістю, контролю над твором. Проте при реалізації права на винагороду автор позбавлений цієї можливості.

При наявності контролю автор може і повинен знати все, що відбувається з його твором, чого немає при приватному копіюванні твору користувачем.

Іншими словами, якби право на копіювання існувало, автор мав би всі можливості для того, щоб одержати винагороду, і одержував би її, тому що кожен випадок копіювання був би йому підконтрольним.

Крім того, незважаючи на те, що, наприклад, німецьким законом визначений і момент виникнення права на винагороду, і її розміри, — право на винагороду не можна передати,

³ Закон України про авторське право також містить норму (див. ч. 5 ст. 15 ЗУ про авторське право), яка передбачає право автора вимагати винагороду за будь-яке використання його твору. Однак стосовно копіювання має переважне значення ч.2 ст.42 Закону України про авторське право, де мова йде про виплату виробниками і імпортерами аудіо- відеообладнання, матеріальних носіїв винагороди, адресатом якої є виробники фонограм і відеограм, та інші особи, які мають авторське право. Але ця стаття Закону заслуговує на окреме дослідження, що і буде зроблено дещо пізніше, оскільки автор прагне спочатку створити деяку базу для подальших розміркувань. Тому даній законодавчій нормі як такої уваги цьому приділятися автором не буде.

⁴ Ulmer, Urheber- und VerlagsRecht, 3-те видання, 1980 р., § 62, С. 293.

⁵ Fromm/Nordemann/Nordemann, UrheberRecht, 9-те видання, 1998 р., § 45, абз. 7, XXX 1979 р., С. 280 (281).

⁶ Kuffner, Die Vergütungsansprüche des Urhebers nach dem Urheberrechtsgesetz, 1971 р., с. 116.

що говорить про відсутність у нього істотної ознаки виключного права.

До того ж, досить важко уявити, що у разі невиконання користувачем винагорода за копіювання, тобто порушення користувачем прав автора на винагороду, така невиконання (порушення) потягне за собою право автора на відшкодування завданих йому збитків, як це мало б місце у випадку порушення користувачем виключних прав автора⁷.

II. У преамбулі до Закону України про авторське право і суміжних правах сказано, що цей Закон охороняє права авторів і їх правонаступників, пов'язані з творами — об'єктами авторського права, а також об'єктами суміжних прав. Таким чином, тут можна говорити про те, що захист прав авторів гарантується тільки на умовах цього закону (читай, на умовах законодавства України про авторське право).

До речі, стаття 1 Закону Німеччини про авторське право також говорить про те, що захист прав авторів гарантується тільки на умовах даного Закону Німеччини.

Це означає, що права на використання твору, починаючи з моменту створення твору, оточені передбаченими законом винятками і обмеженнями, які зовсім не говорять про те, що приватні дії користувача включають у себе право на копіювання.

І в автора право на винагороду тут вперше виникає тільки з моментом виконання дії копіювання тво-

ру, інакше — з іменем реального акту.

Якщо б право на винагороду було полегшеним правом на використання, тоді воно виникло б уже в момент створення твору. Однак, як бачимо, це не так, і інше — виключене відповідними положеннями законодавства Німеччини про авторське право.

III. Третій аргумент на користь того, що право на винагороду не має відношення до права на використання твору і тим більше не іманентне йому, пропонує ст. 49 Закону України "Про авторське право і суміжні права", де законодавець поряд з правами на використання перераховує окремо права на винагороду.

Подібне формулювання містить і ст. 1 Закону Німеччини про колективне управління авторськими правами⁸.

Це підкреслює самостійність правової природи прав на винагороду, а також говорить про те, що право на винагороду як таке, на відміну від прав на використання, не може бути переданим за договором⁹, і воно саме по собі взагалі не може слугувати предметом договору.

Іншими словами, "законодавець не мав наміру наділяти будь-кого правом робити приватну копію будь-якого твору, але створив умови, за яких копіювання твору не підпадає під монополію, приналежну авторам, яка полягає у виключному праві здійснювати чи дозволя-

⁷ Цікаво, що якщо говорити тут про виникнення зі сторони користувача грошового боргу перед автором, то такий борг розглядався б як обов'язок щодо погашення такого боргу, що у свою чергу встановлювало б відповідні правові наслідки внаслідок прострочення боржником виконання своїх зобов'язань. Однак, і це цілком логічно, таких наслідків немає і бути не може.

⁸ Schricker, Urheberrecht (Kommentar), 2-ге видання, 1999 р., абз. 18 § 45, С. 744

⁹ Schricker, Urheberrecht (Kommentar), 2-ге видання, 1999 р., абз. 19 § 45, С. 744.

*ти здійснювати відтворення своїх творів..."*¹⁰.

IV. Наступною тезою на підтримку того, що права на копіювання не існує, — є те, що при здійсненні такої дії як копіювання, твір, що копіюється, не використовується духовно, іншими словами, немає духовного контакту між користувачем і твором, що копіюється.

Крім того, хотілось б вказати на те, що "існування права на приватне копіювання за рахунок правоволодільця неможливе", оскільки "приватне копіювання не створює доступу до нової інформації, а тільки подвоює вже відому інформацію"¹¹.

Таким чином, виходячи з наведених вище доказів, можна цілком обґрунтовано говорити про те, що права на приватне копіювання як "права на" — не існує.

2. Приватне копіювання і технічні заходи захисту

Хотілося б на хвилинку зупинитися на "взаємозв'язках" приватного копіювання і технічних заходах захисту, навіть тільки тому, що ці співвідношення між копіюванням творів в особистих цілях і технічними заходами захисту є досить непрості¹².

Непрості вони тому, що про такі "взаємозв'язки", як правило, говориться в ключі протиставлення права правовласників на застосування технічних заходів захисту, праву

користувачів на приватне копіювання творів, що охороняються технічними заходами.

Тут хотілося б відзначити, що в цій частині нашої статті, щоб не повторювати уже написане, ми будемо спиратися на вже доведену нами тезу, що права на приватне копіювання не існує.

Для початку розглянемо питання про свободу застосування технічних заходів захисту і припустимість їх застосування в цілому, а потім звернемося до європейського законодавства в цій сфері.

2.1. Як показує практика, більшість конфліктів між приватним копіюванням і технічними заходами захисту виникає на ґрунті того, що такі технічні заходи покладають край діям, що здійснюються в рамках обмежень авторського права, і на які, власне кажучи, поширюються привілеї на приватне копіювання.

Для України головна біда тут полягає у тому, що ці привілеї, поки що, лише непрямо впливають з положень Закону України про авторське право, тоді як в інших країнах, наприклад Німеччині, вони — чітко закріплені законом (див. ст. 53 Закону Німеччини про авторське право)¹³. Втім, Україна, поки що, взагалі далека від подібного роду конфліктів.

По суті, застосування технічних заходів захисту сучасним правом на

¹⁰ Див.: Ухвала суду вищої інстанції Парижу, 3-тя палата, від 30 квітня 2004 року <http://www.unesco.ru/rus/pages/Admin24112004131405.php>.

¹¹ Bundesministerium der Justiz, Informationen für die Presse vom 12.01.2005, С. 3. - <http://www.kopien-brauchen-originale.de>

¹² Детальніше див.: Глотов С. О. "Щодо питання про можливість приватного копіювання в цифровому середовищі", Офіційний бюлетень міністерства юстиції України, №4 (42), 2005 р., С. 101-112.

¹³ Детальніше див.: Глотов С. О. "Щодо питання про можливість приватного копіювання в цифровому середовищі", Офіційний бюлетень міністерства юстиції України, №4 (42), 2005 р., С. 107.

сьогодні ніяк не обмежується. В принципі, це не викликає особливих питань, оскільки ліцензія за законом — свого роду одностороннє зобов'язання, що цілком логічно. Адже індивідуальному користувачеві не надано жодного законного права на використання при виконанні дій з копіювання, в рамках якого він міг би одержати доступ до матеріалу, що охороняється, чи його копій.

До того ж, як уже відзначалося у першій частині цієї статті, — права на копіювання в особистих цілях не існує.

Однак застосування технічних заходів захисту могли б обмежувати конституційні норми і норми міжнародного права, що стосуються прав і свобод людини.

Узяти хоча б ч. 2 ст. 50 Конституції України чи норми Загальної декларації прав людини¹⁴.

Звичайно, як інструмент захисту, конституцію чи міжнародний договір, навряд чи можна використати, особливо в Україні, оскільки застосування технічних заходів захисту у більшості випадків не буде являти собою втручання з боку держави, а буде виходити від окремих осіб, у той час, як свобода інформації діє на державному рівні¹⁵.

Однак слід враховувати об'єктивно-правовий зміст конституції, який вказує на свободу суспільства на доступ до інформації, що повинно спрямовувати законодавця у певне русло. Цей вплив основного закону у разі небезпек, що не усуваються самою державою, збігається з обо-

в'язками держави щодо захисту від антиконституційних дій третьої особи¹⁶.

За деякими винятками, подібні обов'язки щодо захисту, можуть створювати тільки принциповий обов'язок, який залишає законодавцю широку свободу дії¹⁷. У такому разі подібного винятку немає.

Свобода на доступ до інформації не несе в собі права безплатно копіювати загальнодоступні джерела¹⁸; права на безплатне одержання інформації не існує взагалі.

І, доки правовласник буде гарантувати доступ до об'єктів охорони за виплату відповідної винагороди, яка буде адекватною, не можна буде говорити про загрозу, стосовно права суспільства на свободу доступу до інформації, яка послужила би підставою для обов'язку законодавця обмежити застосування технічних заходів захисту.

Як відомо, головною причиною введення на законодавчому рівні норм, що визначають привілеї щодо приватного копіювання (див. ст. 53 Закону Німеччини про авторське право) — є захист сфери особистого життя користувача, загрозу для якого могли б становити проведення різноманітних заходів, спрямованих на забезпечення виключних прав щодо розмноження (копіювання) творів.

До сьогодні ще не стало зрозумілим, чи здатні ці норми протидіяти застосуванню технічних заходів захисту. Поки ясно тільки одне — сфера особистого життя застосу-

¹⁴ Детальніше див.: Готов С. О. "Щодо питання про можливість приватного копіювання в цифровому середовищі", Офіційний бюлетень міністерства юстиції України, №4 (42), 2005 р., С. 111.

¹⁵ Sachs, Grundgesetz (Конституція), 2-ге видання, ст. 5, абз. 59

¹⁶ Sachs, Grundgesetz (Конституція), 2-ге видання, передмова до ст. 1, абз. 33.

¹⁷ Sachs, Grundgesetz (Конституція), 2-ге видання, передмова до ст. 1, абз. 35.

¹⁸ OLG Koln Верховний земельний суд, м. Кельн), Deutsches Verwaltungsblatt, 1979 р., С. 523-524.

ванням технічних заходів захисту ніяким чином не зачіпається¹⁹.

В принципі, обмеження права на користування в особистих цілях можна було б виправдати обов'язком не використовувати власність на шкоду суспільним інтересам, що закладене в ч. 3 ст. 13 Конституції України.

Однак такий обов'язок щодо приватного копіювання з об'єктивно-правової точки зору для законодавця не має істотного значення, оскільки право суспільства на безперешкодний доступ до творів, що охороняються авторським правом, здійснюється лише з урахуванням інтересів власників авторських прав у використанні їх творів.

Відповідно, слід визнати, що зазіхання суспільства на безкоштовний доступ до культурних цінностей має такі ж слабкі підстави, як і зазіхання на безкоштовне одержання інформації.

На цій підставі неприйнятним є об'єктивно-правовий обов'язок законодавця обмежити застосування технічних заходів захисту з огляду на обов'язок не використовувати авторське право на шкоду суспільним інтересам.

Застосування технічних заходів захисту могло б вплинути на конституційність обов'язку щодо виплати винагороди за здійснення приватного копіювання в особистих цілях. Якщо ж покладення обов'язку щодо виплати винагороди являло б собою пряме посягання на права третіх

осіб (ст. 23 Конституції України), що може бути вираженим, зокрема, у втручанні в економічну свободу дій осіб, зобов'язаних сплатити таку винагороду, то у застосуванні технічних заходів захисту повинно було б бути відмовлено.

Проте, якщо врахувати, що розмір винагороди, наприклад, за німецьким законодавством, за дії з копіювання в принципі не такі значні, що питома вага творів, які охороняються, відносно загальної кількості доступного матеріалу (інформації) невелика²⁰, а також якщо врахувати можливість високоякісного перезаписування з наступним оцифровуванням, то слід виходити з того, що зараз необмежене застосування технічних заходів захисту не викликає побоювання і не зазіхає на права третіх осіб до такої міри, щоб бути підставою для введення обмежень із застосування таких заходів.

2.2. Стаття 6 (IV) Директиви 2001/29/ЄС "Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві" (далі — Директива) пропонує комплексне регулювання взаємозв'язків, які складаються між технічними заходами захисту і копіюванням в особистих цілях, що за своєю глибиною виходить далеко за межі регулювання, представлені в договорах ВОІВ (див. ст. 11 Договору про авторське право (WCT) та ст. 18 Договору про виконання і фонограми (WPPT))²¹.

¹⁹ Daubler-Gmelin, Private Vervielfältigung unter dem Verzeichen digitaler Technik, ZUM, 1999 р.

²⁰ Безумовно, тут не варто забувати, що поріг старіння інформації на сьогодні дуже і дуже невеликий, що призводить до того, що, як правило, є потреба у новій і навіть надновій інформації, яка і виявляється захищеною, у той час, коли уже застаріла інформація, по суті, нікому і не потрібна.

²¹ Договори ВОІВ говорять про захист від обходу тільки стосовно таких дій, які здійснюються без дозволу автора або не дозволені за законом. Приватне копіювання віднесене до дій, дозволених законом, і зобов'язань щодо створення захисту від обходу у цьому разі немає.

Так, згідно з абз. 1 ст. 6 (IV) Директиви, технічні заходи захисту не можуть посягати на право репрографічного копіювання в особистих цілях (пп. а) ст. 5 (II) Директиви). За умови добровільності заходів, що вживаються правласниками і зацікавленими сторонами, країни-учасниці зобов'язані відповідним чином потурбуватися про те, щоб ті, кому назване обмеження вигідне, могли ним скористатися на практиці.

Захист від обходу, який впливає з положень ст. 6 (I) Директиви тут відступає на задній план²². Однак перевага свободи права на репрографічне копіювання в особистих цілях перед захистом від обходу дійсна лише до тих пір, доки одержувач вигоди має законний доступ до твору, що охороняється (див. абз. 1 ст. 6 (IV) Директиви). Тому державам-членам не забороняється необмежено захищати від обходу технічні заходи захисту, що перешкоджають доступу.

З іншого боку, існує право країн-учасниць вживати заходи щодо здійснення заборонного положення, що впливає з пп. б) ст. 5 (II) Директиви (див. абз. 2 ст. 6 (IV) Директиви). Під цю заборону підпадає також і копіювання в особистих цілях на будь-яких носіях, зокрема і цифрове копіювання.

Зрозуміло, правласникам не можна перешкодити у застосуванні технічних заходів захисту, які, у допустимій мірі, скорочують кількість розмножених примірників. І такий стан речей знову підводить до вже, мабуть, споконвічної суперечки про допустиму кількість скопійованих примірників²³.

При цьому необхідно враховувати, що абз. 2 ст. 6 (IV) Директиви стосується лише оригіналів, пропонувані у режимі "офлайн" (offline).

Для творів чи інших об'єктів охорони авторського права, пропонувані в режимі "онлайн" (online) на основі договору, або, відповідно, згідно з ст. 3 Директиви, які стають доступними після виклику, абзаци 1 і 2 ст. 6 (IV) Директиви не діють. Тому захист від обходу технічних заходів, який надається ст. 6 (I) Директиви, в режимі "онлайн" обмеженим бути не може.

Резюмуючи, можна вивести наступне:

1. Права приватного копіювання в особистих цілях не існує, і таке право не можна вважати "послабленим" правом на використання. Індивідуальному користувачу не надано жодного законного права на використання при здійсненні дій щодо копіювання, в рамках яких він міг би одержати доступ до матеріалу, що охороняється, чи його копій.

2. Згідно з сучасним авторським законодавством застосування технічних заходів захисту нічим не обмежене, у зв'язку з відсутністю права на приватне копіювання в особистих цілях, яке могло б бути перешкодою такому необмеженому застосуванню. І на конституційному рівні для цього також немає ніяких обмежень. ◆

²² Порівн. з формулюванням, поданим у пп. 1 ст. 6 (IV) Директиви.

²³ Mohring, Nicolini, Urheberrechtsgesetz, 2-ге видання, 2000 р., § 53, абз. 8, С. 523-524.

ОХОРОНА ПРАВ НА ВИНАХОДИ У ГАЛУЗІ БІОТЕХНОЛОГІЙ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УРАЇНИ

Юрій Капіца,
*директор центру інтелектуальної власності та
передач технологій НАН України, кандидат
юридичних наук*

Увага до охорони винаходів у галузі біотехнологій в Європейському Союзі пов'язана зі значним досвідом ЄС у гармонізації законодавства, а також завданнями Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, одним із пріоритетів якої є адаптація законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності.

Питання правового регулювання біотехнологічної діяльності в Україні та на міжнародному рівні розглядалися Г. Гілленбрандом, М. Паладієм, М. Медведєвою, питання охорони ветеринарних лікарських засобів — Ю. Горжеєвою. Проте досвід гармонізації законодавства держав-членів ЄС із охорони біотехнологічних винаходів не було предметом спеціальних досліджень¹.

В ЄС необхідність гармонізації законодавства держав-членів з охорони біотехнологічних винаходів пов'язувалося з:

- існуванням розбіжності в системах правового захисту біотехнологічних винаходів в державах-членах ЄС, що створювало бар'єри торгівлі та розвитку внутрішнього ринку;
- підвищенням стандартів охорони результатів досліджень у сфері генної інженерії та конкурентоспроможності європейської біотехнологічної промисловості², враховуючи, що у 2005 році європейський ринок біотехнологій матиме вартість близько 100 млрд. євро³;
- відсутністю необхідних стандар-

Карина Шахбазян,
*науковий співробітник ЦІВПТ НАН України,
магістр права*

¹ Капіца Ю. Напрями адаптації законодавства України у сфері охорони інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу // Право України. — №1. — 2005. — С. 66 — 70.

² Пункти 2, 3 преамбули Директиви 98/44/ЄС.

³ Ці данні наведені в прес-релізі до Звіту ЄК 2002 року: Biotechnology sector needs proper application of EU patent law, says Commission report: <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten>.

тів охорони на міжнародному рівні.

Так, Паризька конвенція про охорону промислової власності не встановлювала обов'язковості патентного захисту мікроорганізмів. Конвенція ООН з біологічного різноманіття та Угода ТРІПС визначали лише загальні вимоги щодо патентного захисту використання мікроорганізмів, біологічних процесів за участю мікроорганізмів, методів генетичної інженерії, тощо.

Проект Директиви Європейського парламенту та Ради про правову охорону біотехнологічних винаходів було запропоновано до прийняття у 1988 р.⁴ Проте прийняття Директиви сталося лише у 1998 р.⁵

За Директивою Європейська комісія має здійснювати моніторинг її реалізації з аналізом відповідності Директиви темпам технологічного розвитку, а також суспільній думці щодо цієї сфери технологій (ст. 16). Так, у звіті від 7 жовтня 2002 зазначалось, що європейські законодавці спромоглися створити функціональну систему, яка відповідає етичним принципам, визнаним у Спільноті. Були визначені теми, які потребують детальнішого подальшого дослідження, зокрема, патентоздатність генів, ізольованих від людського тіла та стовбурних клітин людини⁶.

Єврокомісією здійснено декілька досліджень з питань охорони біотехнологічних винаходів, включно з

дослідженням "Розвиток та вплив патентного права в галузі біотехнологій та генетичного інжинірингу"⁷.

У результаті робіт дійшли до висновку: тільки невелика частина дослідників та організацій відчуває проблемипов'язані з затримкою опублікування результатів, які містяться у заявках на отримання патенту. Дослідники і науковці, малі підприємства заохочують впровадження "пільгового періоду /періоду очікування". Можливість заповнення попередніх патентних заявок (provisional patent application) була високо оцінена як представниками промисловості, так і серед академічних установ. Зазначалася і важливість отримання допомоги при заповненні патентних заявок.

З метою поширення моніторингу впровадження Директиви ЄК призначено групу експертів, роботу якої має бути зосереджено на двох найважливіших питаннях:

- який обсяг захисту має бути наданий винаходам, що відносяться до послідовностей генів, ізольованих від людського тіла;
- можливості патентування людських стовбурних клітин та клітин, що отримані від них.

У деяких фахівців викликали сумніви положення Директиви стосовно патентоздатності біологічного матеріалу, коли він відповідає вимогам надання правової охорони, а отже патенти можуть поширюватись

⁴ COM (1988) 496 0159/COD Proposal for the European Parliament and Council Directive on the Legal protection of biotechnological inventions.

⁵ Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions. *OJ L 213. — 30.07. — 1998. — P.13.*

⁶ Report COM(2002) 545 final [Not published in the Official Journal]. Commission Report of 7 October 2002, Development and implications of patent law in the field of biotechnology and genetic engineering.: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/dpi/rpt/doc/2002/com2002_0545en01.doc

⁷ Report COM(2002) 545 final. Commission Report of 7 October 2002, Development and implications of patent law in the field of biotechnology and genetic engineering.

на елементи, ізольовані від людського тіла.

З точки зору Європейської комісії Директива містить чіткі положення, які гарантують безпеку гідності особи. Суд Справедливості в своєму рішенні від 9 жовтня 2001⁸ підтвердив, що Директива повністю відповідає цим принципам.

З урахуванням положень Директиви 98/44/ЄС Адміністративною радою Європейської патентної організації 16 червня 1999 року було прийнято рішення про внесення змін до Інструкції до ЄПК, яка стосується захисту біотехнологічних об'єктів. Ці зміни вступили в силу у 1999 році. В інструкції викладено визначення біотехнологічного винаходу, біологічного матеріалу, сорту рослини і способу у сфері мікробіології. Зміни в правилах відносяться до патентоздатності біотехнологічних винаходів, що стосуються рослин та тварин: закріплено принцип необмеженості одним певним сортом або породою тварин, а також зазначено винаходи, що позбавлені патентоздатності.

У грудні 2004 року ЄС було подано до Всесвітньої організації інтелектуальної власності пропозицію стосовно необхідності зазначення

походження чи джерела генетичних ресурсів та пов'язаних з цим загальних відомостей у патентній заявці⁹.

Метою пропозиції є спроба сформулювати на міжнародному рівні ефективну, збалансовану і дієву систему розкриття інформації в патентних заявках.

Охорона винаходів у галузі біотехнологій в ЄС та Україні

Україна є стороною кількох міжнародних угод, що стосуються біотехнологій. В 1977 р. Україна підписала Загальну декларацію про геном людини та права людини. В декларації закріплено ряд основних принципів, зокрема: геном людини в природному стані не повинен слугувати джерелом отримання доходів; жодні дослідження, що стосуються генома людини, а також жодні прикладні дослідження в цій галузі, особливо у сфері біології, генетики та медицини, не повинні превалювати над повагою до прав людини, основних свобод і людської гідності окремих осіб, або, у відповідних випадках, груп осіб. Не допускається практика, що суперечить гідності людини, зокрема, практика клонування в цілях відтворення людської істоти.

⁸ Court of Justice, Ruling of October 9, 2001 (case C-377/98).

⁹ Proposal of the European Community and its Member States to WIPO — Disclosure of origin or source of genetic resources and associated traditional knowledge in patent applications — http://www.wipo.int/tk/en/genetic/proposals/european_community.pdf

Пропозиція, зокрема, містить наступні положення:

- a) обов'язковою вимогою до оформлення патентної заявки є зазначення країни походження чи джерела генетичних ресурсів;
- b) ця норма має застосовуватися до міжнародних, регіональних та національних заявок на отримання патенту;
- c) заявник має зазначити країну походження, або у разі відсутності такої інформації — джерело отримання генетичних ресурсів, до якого винахідник мав безпосередній фізичний доступ;
- d) винахід має безпосередньо базуватися на таких генетичних ресурсах;
- e) заявник має вказати джерело загальних відомостей, що мають відношення до генетичних ресурсів і на яких базується винахід;
- f) у разі відмови заявника вказати вищезазначену інформацію, або якщо надається неправильна інформація, розгляд заявки припиняється.

Україна є стороною Конвенції про охорону біологічного різноманіття, що є одним із базисних документів, на основі яких розвивалось законодавство в сфері біотехнології ЄС. Цілями конвенції є збереження біологічного різноманіття, стале використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів. У випадку технології, яка захищена патентом та іншими інститутами права інтелектуальної власності, доступ і передача генетичних ресурсів забезпечуються на умовах, які мають враховувати достатню і ефективну охорону прав інтелектуальної власності і відповідати їй.

Охорона біотехнологій в Україні здійснюється відповідно до законів України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про племінне тваринництво", "Про тваринний світ", постанови Кабінету Міністрів України "Про депонування штамів мікроорганізмів" та інших нормативно-правових актів.

Зазначимо, що розвиток галузі біотехнології¹⁰ визначений в Україні як один з пріоритетів національної політики¹¹ та, відповідно до Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності", належить до стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності¹² в Україні на 2003-2013 роки.

Порівняння положень національного законодавства та Директиви

98/44/ЄС свідчить про доцільність імплементувати до законодавства України основні принципи, зазначені у Директиві 98/44/ЄС, що стосуються патентоздатності біотехнологічних винаходів, обсягу їх захисту, умов ліцензування, тощо.

Умови надання правової охорони. Важливо відзначити те, що організм людини на будь-якій стадії його формування або розвитку не має бути об'єктом патентування.

Має бути зазначено, що не надається патентний захист винаходам, які розширюють обсяг знань без їх використання з новими цілями. Згідно із Директивою, неможливо запатентувати, наприклад, послідовність ДНК, тому що це не є винаходом, а відкриттям, тобто знанням, яке існувало раніше. Процеси або продукти, в яких використані послідовності ДНК можуть бути запатентовані, якщо вони відповідають критеріям новизни, винахідницького рівня та придатні для промислового використання.

Слід уточнити, що винаходи, які є новими, мають винахідницький рівень та придатні для промислового використання є патентоздатними, навіть, якщо вони стосуються продукту, що складається або містить біологічний матеріал або процес, шляхом якого виробляється, обробляється або використовується біологічний матеріал. Біологічний матеріал, відокремлений від свого природного середовища або виготовлений шляхом технічного процесу,

¹⁰ Термін "біотехнології" означає будь-який вид технології, пов'язаний з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення або зміцнення продуктів, або процесів з метою їх конкретного вживання (визначення, яке закріплено Конвенцією про охорону біологічного різноманіття).

¹¹ Послання Президента України до Верховної Ради України 2000 рік "Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000 — 2004 рр." від 23.02.2000.

¹² Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" в редакції від 16.01.2003.

може бути предметом винаходу, навіть, якщо він уже був раніше наявний в природі (ст. 3).

Слід уточнити, що не є патентоздатними біологічні по суті процеси виробництва рослин або тварин (за винятком мікробіологічного або іншого технічного процесу або продукту, одержаного шляхом такого процесу). Однак, винаходи, які стосуються рослин або тварин, є патентоздатними, якщо технічне втілення винаходу не обмежується певним сортом рослин або породою тварин (ст. 4).

Організм людини на різних стадіях його формування та розвитку, а також просте відкриття одного з його елементів, у тому числі і ланцюжків або частин ланцюжків гена, не може становити патентоздатний винахід. Елемент, відокремлений від організму людини або вироблений в інший спосіб, шляхом технічного процесу, у тому числі і ланцюжки або частини ланцюжків гена, можуть становити патентоздатний винахід, навіть, якщо структура того елемента є ідентичною зі структурою природного елемента. Промислове застосування ланцюжка або частини ланцюжка гена має конкретно описуватися в заявці на винахід (ст. 5).

Щодо неможливості отримання патентної охорони на винаходи, якщо їх використання суперечить суспільним інтересам або нормам моралі, — слід уточнити, що вважаються непатентоздатними, зокрема,

- (a) процеси клонування людських істот;
- (b) процеси змінювання через зародкову лінію генетичної тотожності людських істот;
- (c) використання людських ембріонів для промислових або комерційних цілей;

(d) процеси змінювання генетичної тотожності тварин, які можуть завдати їм страждань без будь-якої суттєвої медичної користі для людини або тварин, а також тварин, що виникають внаслідок таких процесів (ст. 6).

Обсяг охорони. Директива суттєво уточнює особливості охорони біотехнологічних винаходів.

Так, за Директивою, захист, що надається патентом біологічному матеріалу, який має специфічні характеристики як результат винаходу, поширюється на будь-який біологічний матеріал, що походить від того біологічного матеріалу через генеративне або вегетативне розмноження в ідентичній або відмінній формі та має такі самі характеристики. Захист, надаваний патентом процесу, що дозволяє виробляти біологічний матеріал з конкретними характеристиками в результаті винаходу, поширюється на одержаний безпосередньо через той процес біологічний матеріал, та на будь-який інший біологічний матеріал, виведений з одержаного безпосередньо біологічного матеріалу через генеративне або вегетативне розмноження в ідентичній або відмінній формі та з такими ж характеристиками (ст. 8).

Захист, надаваний патентом продуктові, що містить або складається з генетичної інформації, поширюється на будь-який матеріал, за винятком передбаченого в статті 5(1), у який входить цей продукт, та в якому міститься генетична інформація та виконує свою функцію (ст. 9).

Враховуючи відсутність деталізації обсягу охорони біотехнологічних винаходів, наведеної вище, в українському законодавстві, доцільним є внести відповідні доповнення до Закону України "Про охорону прав на

винаходи і корисні моделі”, зокрема, розширити коло об’єктів винаходу — продуктів та процесів, які є патентоздатними, та вказати певні продукти та процеси у сфері біотехнологій, на які не поширюється патентна охорона.

Крім того, два винятки з прав патентовласників, закріплені Директивою, доцільно відобразити у статті 31 зазначеного Закону. Перший — такий, коли розмножувальний матеріал, до складу якого входить захищений, продається фермеру для сільськогосподарських цілей власником патенту або з його згоди. Такий початковий виняток повинен надавати фермерові право використовувати продукт свого врожаю для подальшого генеративного або вегетативного розмноження у власному господарстві. Обсяг та умови такого винятку мають бути визначені окремо.

Другий виняток — коли фермер має право використовувати захищений живий матеріал для сільськогосподарських цілей.

Обов’язкове та перехресне ліцензування. Щодо використання нових характеристик рослин, отриманих завдяки генній інженерії, законодавство ЄС закріплює можливість гарантованого доступу до їх використання за умови сплати винагороди та через укладання обов’язкової ліцензії щодо використання гену або виду, якщо сорт рослин становить значний технічний прогрес із помітним економічним інтересом у порівнянні з винаходом, захищеним патентом.

За Директивою, якщо селекціонер не може придбати або застосувати право на сорти рослин, не порушую-

чи попереднього патенту, він може подати заявку на отримання примусової невиключної ліцензії для використання винаходу, захищеного патентом, якщо така ліцензія є необхідна для експлуатації сорту рослин, що має бути захищений, за умови сплати відповідного роялті (ст. 12).

З іншого боку, коли така ліцензія надається, власник патенту має право на перехресну ліцензію, на розумних умовах, для користування захищеним сортом.

Аналогічні норми стосуються власника патенту на біотехнологічний винахід. Якщо не є можливим експлуатувати такий винахід, не порушуючи попереднього права на сорт рослин, власник патенту може подати заявку на примусову невиключну ліцензію для використання зазначеного сорту рослин, за умови сплати відповідного роялті, а також з можливістю отримання на розумних засадах для користування захищеним винаходом перехресної ліцензії.

Закони України “Про охорону прав на сорти рослин” та “Про насіння і садівний матеріал” містять норми щодо того, що власник сорту може видати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання сорту на підставі ліцензійного договору¹³. Однак, відповідні положення щодо перехресного ліцензування, — відсутні, а отже, доцільним є врахування зазначених положень Директиви при внесенні змін до законодавства.

Депонування. Директивою 98/44/ЄС визначається: якщо винахід передбачає використання біологічного матеріалу або стосується його, він має бути доступним для громадськості

¹³ Частина 3 статті 40 “Закону про охорону прав на сорти рослин” та стаття 15 Закону України “Про насіння і садівний матеріал”.

та бути описаний у заявці на винахід у такий спосіб, щоб дозволити фахівцеві його відтворення. Біологічний матеріал має бути депонований не пізніше дати, коли була подана заявка на винахід, у визнаній установі-депозитарії. У поданій заявці повинна міститись відповідна інформація, відома заявникові щодо характеристик депонованого біологічного матеріалу. У заявці на винахід повинна зазначатись назва установи-депозитарія та депозитний номер. Доступ до депонованого біологічного матеріалу надається через видачу зразка:

- (а) до першого опублікування заявки на винахід тільки тим особам, які мають на це право, відповідно до національного патентного права;
- (б) від першого опублікування заявки до видачі патенту будь-кому, хто про це запитає, або, якщо таку вимогу зазначить заявник, тільки незалежному експертові;
- (с) після видачі патенту та незалежно від відкликання або скасування патенту будь-кому, хто про це запитає (ст. 14).

Депонування біологічного матеріалу при реєстрації прав на винахід в Україні врегульовано кількома підзаконними актами¹⁴. Загалом норми національного законодавства і проекту Директиви збігаються. Однак, при цьому доцільно уточнити положення Інструкції про порядок депонування в Україні штамів мікроорганізмів з метою здійснення па-

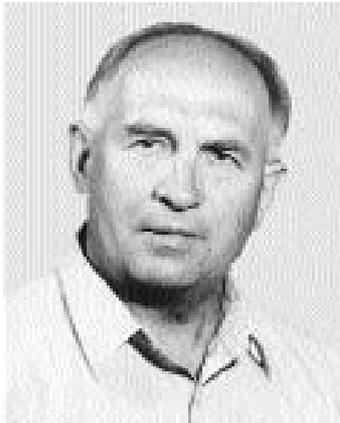
тентної процедури, зокрема, що стосується умов доступу до депонованого біологічного зразка.

Висновки

Порівняння положень законодавства ЄС та України, щодо біотехнологічних винаходів свідчить про необхідність суттєвого доповнення законодавства України. Це стосується:

- визначення непатентоспроможними певного кола процесів, зокрема, процесів клонування людських істот, змінювання через зародкову лінію генетичної тожності людських істот;
- закріплення "привілею фермера", положень щодо обов'язкового та перехресного ліцензування;
- уточнення кола патентоспроможних об'єктів, зокрема, щодо біологічного матеріалу, відокремленого від свого природного середовища або виготовленого шляхом технічного процесу, якщо він був уже раніше наявний в природі; винаходів, що стосуються рослин або тварин; елементів, відокремлених від організму людини або вироблених в інший спосіб шляхом технічного процесу;
- уточнення положень щодо неможливості патентування відкриття у сфері біотехнологій;
- уточнення умов доступу до депонованого біологічного зразка тощо. ◆

¹⁴ Постанови Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1309 "Про розвиток державної системи депонування штамів мікроорганізмів", від 12.10.94 №705 "Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів" та Наказ Державного патентного відомства України і НАН України N 106/115 від 26.06.95 "Про затвердження Інструкції про порядок депонування в Україні штамів мікроорганізмів з метою здійснення патентної процедури".

СИСТЕМА РЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРЕЧОК СТОСОВНО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СОТ

Леонід Тимофієнко,
*професор Української академії зовнішньої торгівлі,
доктор юридичних наук*

1. Майбутнє приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ) вимагає вивчення основних принципів врегулювання торговельних суперечок між країнами-членами, у тому числі у сфері інтелектуальної власності, через взаємне узгодження на основі міжнародного права та юридичних санкцій. В рамках цього процесу врегулювання до торговельних стосунків між суверенними країнами були застосовані "за законом" принципи справедливості, відкритості та взаємної вигоди. Такий підхід до вирішення міжнародних суперечок в сфері інтелектуальної власності допомагає забезпечити не тільки унікальний захист від порушень права інтелектуальної власності, від несправедливих, довільних або надто обтяжливих правил, але й забезпечити справедливі комерційні відносини на міжнародному рівні в сфері торгівлі. Створення цього впорядкованого механізму врегулювання суперечок між країнами — членами СОТ було відзначено як "найбільш винятковий внесок СОТ". Це знайшло своє відображення у зростаючій кількості справ та різноманітні країн, які користуються цією системою. Спостерігається тенденція до вирішення справ поза межами судів ще до прийняття остаточних рішень. Система ефективна як засіб

вирішення та заохочення врегулювання суперечок, а також — прийняття рішень. Особливе значення вона має при обмеженні сфери можливих односторонніх заходів і виступає надійним гарантом забезпечення умов міжнародної торгівлі особливо між країнами, що розвиваються, та головними торгуючими націями.

Можливості винесення певною країною справи на розгляд СОТ, отримання результатів такого розгляду значно розширюють можливості захисту об'єктів права інтелектуальної власності вітчизняного виробника в системі міжнародної торгівлі не лише окремих країн, а й підприємців, споживачів, окремих праволодильців. З погляду на те, що права на об'єкти інтелектуальної власності є територіальними, тобто вони охороняються, звичайно, в окремій країні чи регіоні згідно з національним законодавством, важливим стає використання системи врегулювання суперечок для захисту прав, з використанням принципу національного режиму та режиму найбільшого сприяння за кордоном.

Аналіз останніх років практики ринкових експортних операцій розвинених країн та крупних компаній вокажує на необхідність вживання попередніх кроків щодо виявлення

попиту та пропозицій, його оцінки, а також дослідження кон'юнктури та патентної чистоти об'єкта експорту. Такі, наприклад, справи щодо патентного захисту фармацевтичних товарів (Канада — ЄС, справа WT/DS 114; Індія — ЄС, США, справи WT/DS 79, WT/DS 50).

2. Марракеська угода про заснування СОТ (Додаток 1С: Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС); Додаток 2: Домовленості про правила і процедури врегулювання суперечок (ДВС)) визначають лише основні принципи врегулювання суперечок та їх запобігання. Серед них слід зазначити правила щодо норм загального застосування, наявність та сфера дії прав набрання, контроль за виконанням та запобіганням зловживання правами інтелектуальної власності, необхідність обнародування остаточних судових рішень. Ст. 63 ТРИПС вимагає необхідність повідомлення Ради ТРИПС про національні закони та правила щодо інтелектуальної власності, з метою допомогти Раді успішно консультувати ВОІВ щодо створення загального реєстру, який міститиме ці закони та правила. Крім того, кожен Член повинен надати інформацію на запит іншого Члена у тому числі і про конкретні судові рішення, адміністративні норми, або двосторонні угоди. При цьому не вимагається розкриття конфіденційної інформації, що перешкоджало б виконанню закону, або суспільним інтересам, або завдало б шкоди законним, комерційним інтересам окремих підприємств — державних чи приватних. Положення ДВС щодо інтелектуальної власності повинні застосовуватися при проведенні консультацій та врегулюванні суперечок (якщо інше спеціально не

передбачене в ТРИПС). Протягом 5 років, від дати набрання чинності Угодою СОТ, Рада ТРИПС повинна розглянути сферу та тип скарг, їх вид, а потім надіслати Конференції Міністрів, свої рекомендації, для ухвалення. Будь-яке рішення Конференції Міністрів щодо ухвалення таких рекомендацій або продовження періоду, повинно бути прийнято шляхом консенсусу. Ухвалені рекомендації повинні бути дійсними для всіх Членів без процесу подальшого формального ухвалення.

3. Для України, яка перебуває у процесі переходу від планово-централізованої та командної економіки до ринкової економіки, здійснює структурні реформи в системі інтелектуальної власності і стикається з особливими проблемами регулювання прав в цій сфері, важливим є впровадження процедур захисту та вирішення суперечок. Також, треба скористатися періодом відстрочення, передбаченого ст. 65 ТРИПС. В цей перехідний період будь-які зміни, внесені до законодавства, в правилах та практиці не повинні призвести до зниження рівня виконання положень ТРИПС та ДВС.

Торговельна суперечка стосовно інтелектуальної власності (ІВ) — це розбіжність між двома або більше членами СОТ, коли одна країна стверджує, що дії, або нормативні акти, або підходи інших країн зашкоджують її інтересам. Частіше тоді, коли країна-експортер вважає, що країна-імпортер несправедливо ставиться до експортованих з неї товарів або послуг, що містять об'єкти ІВ.

Процедури щодо вирішення суперечок повинні відповідати цілому ряду основних критеріїв:

- вони повинні бути законними і справедливими;

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

- відповідач повинен бути своєчасно проінформований щодо претензій;
- такі процедури не повинні бути не виправдано складними або дорогими;
- вони не повинні включати немотивованих відкладень;
- при судовому вирішенні суперечок мають прийматися рішення відносно шкоди або зачеплених інтересів, включно з вилученням з торговельного обігу відповідних товарів;
- відносно контрафактної або піратської продукції мають бути застосовані жорсткі санкції, але пропорційні правопорушенню (штрафи, ув'язнення).

Взагалі система врегулювання суперечок СОТ існує для врегулювання розбіжностей між урядами країн-членів СОТ, а не їх покарання. Практика показує, що в більшості випадків приймається одне рішення — про необхідність внесення змін в підходи чи процедури, що застосовуються відповідним членом СОТ. При рішенні визначення певної компенсації чи дії у "відповідь" обсяг цієї компенсації є еквівалентним заподіяній шкоді. При цьому ніяких санкцій, які могли б вплинути на поведінку сторін, в майбутньому не передбачаються. Так, в справі "США — статті 301-310 Закону про торгівлю" (WT/DS 152) зазначено, що загроза застосування одностороннього заходу про ушкодження прав та вигод, передбачених угодами СОТ, зокрема ТРІПС, уже є суттєвим фактором щодо рівня поступок, передбачених власним внутрішнім законодавством або процедурами. Орган врегулювання суперечок (ОВС) Генеральної Ради СОТ в особі Комісії, яку він призначив для аналізу об-

ставин справи в світі положень Угод СОТ, погодився з цим, зазначивши: "Не обов'язково застосовувати велику дубину, щоб добитися свого — часто досить її просто показати. Загроза одностороннього заходу може бути такою ж руйнівною по відношенню до ринку, як і застосування самого заходу". Права Адміністрації США на застосування односторонніх заходів в рамках врегулювання суперечки в СОТ до того, як будуть вичерпані можливості процедур, передбачених ДВС, були обмежені. ОВС ухвалила цей звіт комісії, а апеляцію проти нього не було подано.

Наприклад, відносно ст. 110(5) Закону США про авторське право було подано, в травні 1999, скаргу ЄС про порушення авторських прав (WT/DSB/M/62). На засіданні 27 липня 2000 р. ОВС розглянув звіт, наведений в документі WT/DS 160/R, що був пов'язаний із скаргою ЄС. На засіданні виступили представники ЄС, США, Філіппін, Австралії, Швейцарії, Індії, Мексики, Малайзії, Гонконгу, Китаю, а також Головуючий ОВС взяв до уваги ці виступи та ухвалив звіт комісії. На засіданні ОВС 11 вересня 2000 року представник США проінформував ОВС про наміри його країни щодо виконання рекомендацій ОВС із цього питання. Зазначено, що для виконання цих рекомендацій США необхідно надати відповідний розумний період часу. ОВС прийняв до уваги виступи, а також зауважив, що питання визначення прийнятого періоду часу для імплементації рекомендацій слід буде розглянути учасниками згідно зі ст. 21.3(в) ДВС.

Серед суперечок між країнами-членами СОТ (таких країн понад

150), стосовно торговельної політики відносно інтелектуальної власності, зазначимо, як приклад, скаргу проти Індії, яка не змогла забезпечити належний рівень захисту фармацевтичних патентів. Тому Індія була змушена внести зміни до свого законодавства.

4. Процес врегулювання суперечок завжди починається з консультацій між зацікавленими членами СОТ, тому він може бути швидко завершеним у разі прийняття членами взаємоприйняттого рішення. На етапі консультацій можна скористатися процедурою "примирення". На прохання членів СОТ Генеральний директор може виступити посередником. Якщо члени СОТ не можуть самостійно прийняти рішення ОВС, то має бути прийняте рішення згідно з вимогами ТРІПС. Для цього ОВС призначає Комісію у складі трьох кваліфікованих осіб для аналізу обставин справи у світі положень відповідної Угоди, яка має відношення до справи. Комісія надає допомогу ОВС у вигляді рекомендацій стосовно рішення, або пропозиції щодо заходів для вирішення суперечки. Велика роль належить апеляційному органу, який складається з провідних фахівців-правознавців стосовно ІВ. Вони можуть перевірити ці рекомендації на відповідність правовим вимогам. Остаточне рішення у справі може бути винесене тільки ОВС на базі рекомендацій Комісії з можливими змінами та доповненнями, внесеними апеляційним органом. В цьому процесі у вирішенні суперечок братимуть участь: ОВС, комісія, апеляційний орган, арбітри, генеральний директор СОТ, експерти, секретаріат СОТ. Жодна країна-член СОТ не може відмовитися від дотримання

рішення. Рішення ОВС є зобов'язуючим для всіх країн-членів СОТ, та повинне виконуватися у відповідності з графіком, за дотриманням якого наглядає ОВС.

ОВС має повноваження:

- призначати членів комісій та затверджувати технічні завдання для комісій;
- приймати або відхиляти рекомендації комісії або апеляційного органу;
- забезпечувати нагляд за впровадженням рекомендацій;
- призначати арбітрів для підготовки рекомендацій щодо "прийняттого строку";
- призначати комісію із впровадження для підготовки рекомендацій щодо заходів, спрямованих на забезпечення дотримання вимог Угод;
- надавати дозвіл на призупинення поступок або зобов'язань ("заходи у відповідь").

Слід підкреслити, що зазначені рішення стосуються обсягу торгівлі на рівні сотень мільйонів доларів, тому на комерційному рівні стосовно зовнішньої торгівлі вони мають стратегічне значення для держав-членів. Результатом розгляду справи є те, що члени СОТ, які діють через ОВС, приймають рішення, стосовно вимог Угод, у конкретних умовах справи. При цьому в більшості випадків для забезпечення виконання рішення ОВС не потрібно вживати ніяких спеціальних заходів. Більшість членів СОТ інформують ОВС про свої наміри виконання цих рішень і часто називають навіть дату їх виконання. ◆

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-КАРНОГО ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Володимир Гулкевич,

начальник відділу нагляду за дотриманням законів органами внутрішніх справ при провадженні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства прокуратури Тернопільської області, страший радник юстиції

Одним з найбільш ефективних засобів захисту авторського права і суміжних, покликана стати кримінальна відповідальність за їх порушення яка, передбачена ст. 176 Кримінального кодексу (далі КК) України. Вагомою причиною, яка призводить до неефективного застосування вказаної норми, є недостатнє наукове вивчення механізму кримінально-правової охорони авторського права і суміжних прав.

Незважаючи на актуальність теми, яка досліджується, рівень її наукової розробки не відповідає вимогам сьогодення. Окремі питання захисту авторського права і суміжних прав кримінально-правовими засобами висвітлювались у наукових роботах, насамперед, П.П.Андрушка, А.М.Ковалю, М.І.Мельника, М.І.Хавронюка, Є.В.Шевченка.

Завданням цієї роботи є визначення родового об'єкта кримінально-карного порушення авторського права і суміжних прав, встановлення місця цього злочину в Особливій частині КК України.

У науці кримінального права родовим об'єктом визнається та чи ін-

ша область, сфера соціально-значущих цінностей, інтересів, благ, на які посягає група однорідних злочинів¹. В.Я.Тацій вважає, що значення родового об'єкта злочину полягає у можливості проведення за його допомогою класифікації злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення².

Серед вітчизняних науковців немає єдиної думки щодо родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 176 КК України.

На жаль, більшість авторів відповідних глав, розділів або параграфів підручників з кримінального права, науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України, як правило, лише кількома реченнями визначають родовий об'єкт цього злочину, здебільшого не аргументуючи свою позицію.

Можна виділити три точки зору щодо родового об'єкта порушення авторського права і суміжних прав та його місця в Особливій частині КК України.

Чи є родовим об'єктом зазначеного злочину конституційні права і свободи людини і громадянина?

¹ Курс уголовного права. Том 1. Общая часть. Учение о преступлении/ Под ред. Н.Ф.Кузнецовой, И.М.Тяжковой. М., 2002, С. 214.

² Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ М.І.Бажанов, В.В.Сташис, В.Я.Тацій та ін./ За ред. М.І.Бажанова. К., 2003, С.99.

Вказана думка видається цілком логічною, адже законодавець помістив порушення авторського права і суміжних прав у розділ V Особливої частини КК України "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина".

Зокрема, М.І.Мельник, І.О.Зінченко вважають, що родовим об'єктом злочинів, поміщених у розділ V Особливої частини Кримінального кодексу України, у тому числі делікту, передбаченого ст. 176 КК, є конституційні права і свободи людини і громадянина³.

Російський науковець О.В.Козлов, визнає родовим об'єктом злочинів у сфері авторських і суміжних прав охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, які виникають з приводу реалізації особою основних прав і свобод. Видовим об'єктом вказаного злочину, на його думку, є суспільні відносини, що виникають з приводу реалізації громадянами конституційних прав і свобод⁴.

Подібна позиція є дещо незрозумілою, адже поняття "основні права і свободи особи" та "конституційні права і свободи особи" за своїм змістом є тотожними.

Проте, О.В.Козлов, вводячи поняття підвидового об'єкта злочину, визнає ним суспільні відносини, які виникають з приводу реалізації громадянами конституційного права на свободу творчості⁵.

Подібну думку висловив і Ю.В.Трунцевський, який вважає родовим об'єктом, досліджуваного нами злочину, авторське право і суміжні права як складову частину гарантованої Конституцією Російської Федерації свободи літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, викладання⁶.

З такою думкою погодитись важко, адже злочинні дії можуть завдати шкоду праву на свободу творчості автора лише тоді, коли зловмисник посягнув на незакінчений твір, унеможлививши діяльність по завершенню творчої діяльності. В усіх інших випадках злочином порушуються конкретні майнові права автора та суб'єктів суміжних прав, які є складовою частиною авторського права і суміжних прав.

Інший російський вчений О.О.Коваленко визначає родовий об'єкт порушення авторських і суміжних прав як особу, яка є не лише біологічним індивідом, але і учасником суспільних відносин. Видовим об'єктом він вважає суспільні відносини, які складаються у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина⁷.

Необхідно відзначити, що, поряд з Україною, незначна кількість пострадянських і постсоціалістичних країн віднесли кримінально-карані порушення авторського права і суміжних прав до злочинів проти конституційних прав і свобод людини і

³ Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Ю.В.Александров, В.І.Антипов, М.В.Володько та ін./ За ред. М.І.Мельника та В.А.Клименка. К., 2004, С. 105; Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. М.І.Бажанова. К., 2003, С.92.

⁴ А.В.Козлов. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав. Дисс. канд. юрид. наук. Нижний Новгород. 2002, С. 138, 142.

⁵ Вказ.праця, С. 153.

⁶ Ю.В.Трунцевский. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав. М., 2003, С. 191.

⁷ А.А.Коваленко. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав. Дисс. канд. юрид. наук. М., 2001, С. 92-92.

громадянина. До таких держав відносяться крім Російської Федерації, також Білорусь, Латвія, Македонія⁸.

На перший погляд можна було б погодитись із законодавцем та науковцями, які визнають родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 176 КК України, конституційні права і свободи людини і громадянина, однак більш глибокий юридичний аналіз норм, що містяться в розділі V Особливої частини Кримінального кодексу України, дозволяє зробити інші висновки.

Очевидно, що нормами вказаного розділу охороняється лише частина конституційних прав і свобод, адже такими є також право на життя, право на особисту недоторканість, право на власність, право на безпечне довкілля, які теж захищаються кримінальним законом. Тому, П.П.Андрушко правильно вважає, що у розділі V Особливої частини КК поміщені норми, якими передбачається відповідальність за "решту" особистих благ, конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім тих, посягання на які виокремлено в інших розділах Кодексу, що створює певні труднощі при визначенні їх родового та безпосередніх об'єктів⁹.

На час прийняття КК України 1960 року його ст. 136 передбачала кримінальну відповідальність лише за порушення особистих прав авто-

ра, а саме — права на авторство, права на цілісність твору та права на опублікування твору, право на його відтворення та право на його розповсюдження¹⁰. Тому, поміщення вказаної норми у главу IV Особливої частини було цілком виправданим. У зв'язку з цим, не можна погодитись із думкою А.М.Ковалю про правильне визначення місця норми, яка встановлювала відповідальність за порушення авторського права, в Особливій частині КК України 1960 року¹¹.

Неважко помітити, що всі норми цієї глави (крім ст. 138 "Порушення закону про відокремлення церкви від держави та держави від церкви") дійсно захищали виключно особисті права і свободи людини та громадянина і, навпаки, не передбачали можливість захисту яких-небудь майнових прав або інтересів юридичних осіб.

Внаслідок внесення змін у 2001 році до ст. 136 КК України КК України 1960 року держава вперше передбачила кримінальну відповідальність за порушення майнових прав авторів, виконавців творів, виробників фонограм і відеограм, організацій мовлення. Таким чином, обсяг охоронюваних законом прав суттєво збільшився, а головне змінився якісно. Зокрема, вказана норма стала захищати не тільки авторське право громадян (фізичних осіб), але

⁸ Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск, 1999, С. 104-105; Уголовный кодекс Республики Болгария/ Под. ред. А.И.Лукашева и др. Минск, 2000, С. 83-84; Уголовный кодекс Латвийской Республики. СПб., 2001, С. 162; неофіційний переклад Кримінального кодексу Македонії на англійську мову/<http://www.mlrc.org.mk/CriminalCode.htm>.

⁹ П.П.Андрушко. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. К., 2004, С. 28.

¹⁰ Уголовный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий/ Под общей ред. В.И.Зайчука. К., 1969, С. 295-297.

¹¹ А.М.Коваль. Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав. Теорія і практика. К., 2005, С. 137.

і, в переважній більшості, суміжні права, які належать юридичним особам. Судова практика свідчить, що саме юридичним особам, в багатьох випадках іноземним, належить авторське право на аудіовізуальні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), суміжні права на фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення.

Вкрай важливим є те, що суб'єктами права інтелектуальної власності, у тому числі авторського права і суміжних прав, можуть бути також спадкоємці, інші фізичні і юридичні особи, до яких це право переходить згідно із законом чи договором, держава¹². Необхідно також врахувати ту обставину, що інтелектуальне піратство давно набуло ознак транснаціонального злочину¹³.

Отже, при прийнятті КК України в 2001 році законодавець за інерцією помістив злочини проти авторського права і суміжних прав до розділу V Особливої частини, не встановивши правильно їх родовий об'єкт.

Окремі науковці вважають, що родовим об'єктом порушення авторського права і суміжних прав є право власності. Зокрема, М.В.Мельников висловив здивування з приводу

віднесення законодавцем порушення авторського права і суміжних прав до злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод громадян, у той час, як ст. 13 Закону України "Про власність" об'єкти права інтелектуальної власності, а саме: твори науки, літератури та мистецтва визнає об'єктами права власності¹⁴.

С.Я.Лихова визнає видовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 176, 177 та 229 КК України, право інтелектуальної власності, яке є складовою частиною права власності взагалі, а тому пропонує помістити вказані норми у розділі VI "Злочини проти власності" Особливої частини КК України¹⁵.

Подібний підхід до вирішення проблеми місця злочинів проти авторського права і суміжних прав в особливій частині кримінального закону продемонстрували законодавці Грузії, Казахстану, інших держав, віднісши вказані делікти до злочинів проти власності¹⁶. У Кримінальному кодексі Албанії злочини у сфері авторського права поміщені у главу "Злочинні дії проти власності або у сфері економіки"¹⁷.

Крім того, вітчизняний законодавець, у певній мірі, підтримав вказану думку, помістивши адміністра-

¹² Право інтелектуальної власності: Академічний курс: Підручник студентів вищих навчальних закладів/ За ред. О.А.Підпригори, О.Д.Святоцького. К., 2004, С. 214.

¹³ Більш детально див.: Ю.В.Трунцевский. Защита авторского права и смежных прав в аудиовизуальной сфере (уголовно-правовой и криминологический аспекты). Дисс. доктора юрид. наук. М., 2004, С.131-149.

¹⁴ М.В.Мельников. Порядок та ефективність системи захисту авторського права і суміжних прав/<http://www.ndiiv.org.ua/ua/institute/indexinstitut.php?zbirduk.php>.

¹⁵ С.Я.Лихова. Вплив міжнародно-правових норм про охорону інтелектуальної власності на сучасне кримінальне законодавство України/ Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України. К., 2003, С. 333-337.

¹⁶ неофіційний переклад Кримінального кодексу Грузії на англійську мову/http://www.ifes.ge/files/laws/criminal_cjde.html; Уголовный кодекс Республики Казахстан/ Преступление и наказание. 1997, 8 июля.

¹⁷ неофіційний переклад на англійську мову Кримінального кодексу Албанії/http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm

тивне правопорушення "Порушення прав на право інтелектуальної власності" (ст. 512) до глави 6 Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення "Адміністративні правопорушення, що посягають на власність"¹⁸.

У зв'язку з цим, Г.В.Корчевний слушно зауважив, що адміністративно-правовий захист інтелектуальної власності, що здійснюється Кодексом України про адміністративні правопорушення, майже нічим не відрізняється від механізму захисту права власності. Такий підхід є методологічно неправильним, тому що власність й інтелектуальна власність — різні правові інститути¹⁹.

З прийняттям Цивільного кодексу України²⁰ правове регулювання інтелектуальної власності суттєво змінилось. Аналізуючи нове цивільне законодавство можна зробити висновок, що авторське право і суміжні права не є різновидом права власності. Про це свідчить поміщення законодавцем норм, які регулюють право інтелектуальної власності, в окремому книжку.

У ст. 418 ЦК України законодавець прямо визначив співвідношення права інтелектуальної власності та права власності, вказавши що:

- право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного;
- перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ;
- перехід права власності на річ

не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

Виключенням служать твори образотворчого мистецтва. Однак, після продажу картини автор має право на надання можливості здійснення відтворення свого твору (право доступу).

Відповідно до ст. 317 ЦК України зміст права власності становить право володіння, користування та розпорядження власником своїм майном. Інститут авторського права і суміжних права надає автору, поряд з майновими правами, також і певні особисті немайнові та майнові права на створений ним продукт, однак серед цих прав немає прав володіння, користування та розпорядження твором.

Не викликає сумніву той факт, що твір науки, літератури і мистецтва одночасно може бути об'єктом права власності та об'єктом авторського права і суміжних прав. Проте, інститут права власності захищає інтереси особи, яка є власником твору, а інститут авторського права і суміжних прав призначений охороняти інтереси автора вказаного твору.

Як правило, передача права власності на матеріальний носій продукту творчості від автора іншій особі не призводить до передачі авторських прав на твір. Особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, яким належить право власності на носій результату інтелектуальної діяльності²¹.

¹⁸ Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44, С. 356.

¹⁹ Г.В.Корчевний. Адміністративна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Х., 2002, С. 5-6.

²⁰ Відомості Верховної Ради України.

²¹ Право інтелектуальної власності: Академічний курс: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. О.А.Підпригори, О.Д.Святоцького. К., 2004, С. 66-67.

З точки зору кримінального права, протиправне заволодіння твором науки, літератури або мистецтва утворює склад злочину проти власності, але не є кримінально-караним порушенням авторського права і суміжних прав. Водночас, злочин у сфері авторського права і суміжних прав не є злочином проти власності.

Враховуючи викладене можна зробити висновок про неможливість поміщення порушення авторського права і суміжних прав у розділ IV "Злочини проти власності" Особливої частини КК України.

Конструкція ст. 176 КК України не надає можливості віднести злочини у сфері авторського права і суміжних прав до економічних (господарських) злочинів, як це зроблено, наприклад, в Іспанії та Китаї²².

Вказаний злочин, у всіх випадках порушує авторське право і суміжні права, і, лише, в певних випадках, опосередковано спричиняє шкоду економічним інтересам держави. Для кваліфікації дій винної особи за ст. 176 КК України не обов'язково, щоб злочинні дії, передбачені диспозицією даної статті, були скоєні саме у сфері господарської діяльності.

П.П.Андрушко і А.М.Коваль вважають, що родовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 176 "Порушення авторського права і суміжних прав", ст. 177 "Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтег-

ральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію", ст. 229 "Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару", ст. 231 "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю", ст. 232 "Розголошення комерційної таємниці", є право інтелектуальної власності²³.

Тому, цілком логічним було б об'єднання перелічених вище злочинів у одному розділі, який можна назвати "Злочини проти інтелектуальної власності".

Саме так вирішили проблему місця кримінально-карного порушення авторського права і суміжних прав в особливій частині кримінального закону в Естонії та Болгарії²⁴. Законодавець Боснії та Герцеговини, Колумбії взагалі помістив в окрему главу лише злочини у сфері авторського та суміжних справ²⁵.

У Федеративній Республіці Німеччині норми, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав, є частиною спеціального кримінального права ("Nebenstrafrecht") і містяться в Законі про авторське право²⁶. Особливої ваги охороні авторського права і суміжних прав надають в Італії, Польщі, Португалії та Франції, також помістивши кримінально-правові норми в

²² Уголовный кодекс Китайской Народной Республики/ Под. ред. А.И.Коробеева. СПб.,2001, С. 149-150; Уголовный кодекс Испании/ Под. ред. Н.Ф.Кузнецовой, Ф.М.Решетникова. М.,1998, С. 87-88.

²³ П.П.Андрушко. Вказ. праця. С. 11; А.М.Коваль. Вказ. праця, С. 137-138.

²⁴ Уголовный кодекс Эстонской республики/ Под. ред. В.В.Запелалова. СПб. 2001, С. 251-253.

²⁵ неофіційний переклад на англійську мову Кримінального кодексу Боснії і Герцеговини/<http://www.ohr.int/decisions/judicialrdec/doc/HiRep-dec-101-law-crim-code-bih.doc>; неофіційний текст Кримінального кодексу Колумбії/<http://www.derechos.org/nizkor/Colombia/doc/penal.html>.

²⁶ С.Bush. La Proteccion Penal de los Derechos de Autor en Espana y Alemania. Analisis de derecho comparado. Perspectiva Comunitaria de la lucha contra la pirateria intelectual. Barcelona. 1995, p. 63.

закони (кодекси) про авторське право і суміжні права (інтелектуальну власність)²⁷.

У вітчизняній науковій літературі немає особливих заперечень щодо виділення в Особливій частині КК окремого розділу "Злочини проти права інтелектуальної власності". Однак, прихильники вказаної реформи вітчизняного кримінального закону недостатньо активно аргументують власну позицію. Зокрема, А.М.Коваль правильно вказавши, що авторське право і суміжні права не є виборчими чи трудовими правами і свободами людини, основною причиною подібних змін, проте, вважає необхідність підкреслення високої суспільної небезпеки злочинів проти права інтелектуальної власності та уваги, яку приділяє держава боротьбі з ними²⁸.

На нашу думку, вирішальним мотивом визнання родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 176 КК України, права інтелектуальної власності є, насамперед, запровадження законодавцем кримінально-правової охорони лише майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав²⁹. Саме тому, поміщення вказаної норми у V розділ Особливої частини КК України суперечить принципу виокремлення соціальних цінностей, благ, інтересів, які по-

требують відособленого кримінально-правового захисту³⁰.

Зважаючи на бланкетний характер диспозиції ч. 1 ст. 176 КК України, невірне визначення родового об'єкта цього злочину може призвести до помилок у застосуванні зазначеної норми на практиці.

Наведені аргументи зумовлюють об'єднання злочинів проти права інтелектуальної власності в окремий розділ Особливої частини КК України, що призведе до більш ефективного захисту авторського права і суміжних прав. ◆

²⁷ Legge 18 agosto 2000, n. 248 di Nuove norme di tutela del diritto d'autore/ http://www.interlex.it/testi/100_248.htm; Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz. U. z 2000, Nr 80, poz. 904; Código do direito de autor e dos direitos conexos/ www.apel.pt/cmgestao/include/imagedis.asp?id=224&save=1; Code de la propriété intellectuelle/<http://users.aol.com/expertises/cpi/livre3.htm#titre3>.

²⁸ А.М.Коваль. Вказ. праця, С. 138.

²⁹ П.П.Андрушко. Вказ. праця, С. 58-59; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 3-тє видання перероблене і доповнене./ За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К., 2005, С. 394.

³⁰ В.І.Борисов. Загальна характеристика Особливої частини нового Кримінального кодексу України./ Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення./ Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Питання застосування нового Кримінального кодексу України" 25-26 жовтня 2001 року. Київ-Харків, 2002, Сс. 100.

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ — ПРОГРАМА ДЛЯ КОМП'ЮТЕРА

Сергій Петренко,
науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності

Той факт, що сьогодні комп'ютери широко використовуються в різних галузях діяльності людини, ні в кого не викликає сумніву. Програми, у сукупності з комп'ютером, стали невід'ємною складовою багатьох технологічних процесів, як давньовідомих так і новітніх.

Ринкова цінність комп'ютерних програм напряму пов'язана з їх властивістю скорочувати витрати часових, фінансових і людських ресурсів, у процесі отримання прибутку, а також вирішувати конкретні задачі, задовольняти психологічні та інші потреби людини. Держава гарантує авторіві будь-якої програми для комп'ютера охорону його прав в розумінні ст. ст. 41 та 54 Конституції України.

Аналізуючи системи правової охорони різних об'єктів інтелектуальної власності в Україні створюється враження, що законодавець ігнорує питання правового регулювання сфери обігу програм для комп'ютера. Не йдуть далі деклараційних заяв також і питання розвитку та реформування правових підходів щодо охорони зазначених об'єктів та сучасних відносин навколо них. Причина, мабуть, у консерватизмі та недостатності відповідних науково-правових досліджень.

Відсутність належних правових умов розвитку як суспільства в цілому, так і інформаційних та телекомунікаційних технологій, неминуче призведе до подальшого гальмування процесу інтеграції України в Європейське Співтовариство та міжнародну інформаційну систему.

Важливим моментом дослідження правовідносин навколо програми для комп'ютера є визначення її правової характеристики, як об'єкта інтелектуальної власності. Цьому питанню приділяли увагу у своїх публікаціях низка авторів: И. Носова [1], М. Селиванов [2], М. Горомова [3], А. Бороухин [4], Schmid [5], R. Hilty тощо. Проте не достатньо дослідженим на сьогодні лишається питання визначення дефініції програми для комп'ютера, як об'єкта інтелектуальної власності.

У праві, як зазначає В. Дозорцев [6, С. 140], термінологія має неабияке суттєве значення. Одна з причин некоректних правових підходів "обумовлюється загальноживаним застосуванням слів, яке мимоволі збуджує хибні уявлення, від яких важко буває звільнитися, навіть, вченому" [7, С. 29].

Отже, мета статті — дослідити питання термінологічного визначення законодавствами України та ін-

ших країн світу такого об'єкту інтелектуальної власності як програма для комп'ютера.

З визначення поняття *термін* [8, С. 693] випливає, що його основна функція та призначення — окреслити спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва тощо.

Термінологічний апарат нормативного документа умовно можна розділити на дві категорії:

- терміни, що стосуються питання регулювання у сфері дії нормативного документа (юридичні терміни);
- інші терміни (технічні, філологічні, мистецькі тощо).

Зрозуміло, що визначення програми для комп'ютера в нормативних документах сфери охорони інтелектуальної власності повинно віддзеркалювати властивості та характеристики зазначеного об'єкта виходячи з суті інституту правової охорони, що застосовується.

Також, воно повинно корелювати з відповідним визначенням у сфері інформаційних технологій та програмування. Але ця теза не є визначальною для сфери права.

Тобто, важливим є не те, що собою представляє програма для комп'ютера, а те яка програма підпадає під дію того чи іншого інституту права.

В різних країнах законодавцем використовуються різні терміни для зазначення одного й того ж об'єкта інтелектуальної власності — програми, що керує роботою комп'ютера для вирішення певних задач на ньому. Найпоширеніші з них — *комп'ютерна програма, програмне забезпечення, програма для ЕОМ*.

В Україні законодавчо закріплено термін *комп'ютерна програма*. В

державних ЄС та в Російській Федерації оперують терміном *програма для ЕОМ*. В США, для визначення програми для комп'ютера, використовують нормативно закріплені терміни *комп'ютерна програма* та *програмне забезпечення*.

Комп'ютерна програма

З точки зору інформатики, джерело [8, С. 564] дає наступне тлумачення програми для комп'ютера "*програма — це послідовний і точний опис певною формальною мовою процесу оброблення інформації для вирішення задач на електронно-обчислювальній машині (далі — ЕОМ)*".

В сфері інформаційних технологій термін *комп'ютерна програма* тлумачиться наступним чином: "*Програма — завершений набір операторів, який може бути оброблений комп'ютером для вирішення певної задачі*" [3, С. 243].

Окреслимо головні моменти цих двох визначень.

По перше, програма — це опис процесу оброблення інформації.

По друге, цей опис повинен сприйматися комп'ютером (ЕОМ) та приводити його у дію для вирішення певної задачі.

Розглянемо визначення програми для комп'ютера українського законодавця. Відповідно до закону [9] "*Комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, вираженому у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, вираженому у вихідному або об'єктному кодах)*".

Поділимо це визначення на декілька частин і розглянемо їх зміст більш детально:

- "набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів" це безумовно стосується комп'ютерної програми у вихідному коді, тобто написаної певною мовою програмування. Також, мабуть, сюди можна віднести алгоритм програми — її вираження "у вигляді схем". Але, відповідно до українського законодавства [9] та європейських підходів щодо правової охорони програм для комп'ютера (п. 14 Преамбули Директиви 91/250/ЄЕС [10]), алгоритм не підлягає правовій охороні;
- "набір інструкцій ... у будь-якому іншому вигляді, вираженому у формі, придатній для зчитування комп'ютером" стосується комп'ютерної програми в об'єктному коді та коді, що виконується. Комп'ютер сприймає програму в такому вигляді та здійснює роботу під її управлінням. Під "зчитуванням" розуміється процес введення програми у машинозчитувальне середовище;
- "набір інструкцій ... які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату". Суть та призначення інструкції не змінюється. Змінюється форма її вираження. У вихідному коді вона не може "привести до дії" комп'ютер тільки через форму свого вираження, а в об'єктному коді, чи коді що виконується — може;
- "це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражену у вихідному або об'єктному кодах".

З визначення термінів *операційна система* [11, С. 301] та *прикладна програма* [11, С. 16] зрозуміло, що зазначені об'єкти хоча й можуть складатися з однієї програми, але на сьогодні це, частіше за все, сукупність програм, бібліотек тощо.

Наприклад, операційна система MS Windows. Текстовий редактор MS Word є характерною прикладною програмою. Він складається не тільки з основної програми winword.exe, а й з інших інформаційних об'єктів, що забезпечують його роботу та функціональність.

Отже, визначення *комп'ютерна програма* в законі [9], хоча і не суперечить її визначенню з точки зору інформаційних технологій, але не є коректним з точки зору авторського права і, на думку автора, може певним чином дезінформувати відносно:

- можливості застосування авторсько-правової охорони до алгоритму;
- умов отримання програмою для комп'ютера авторсько-правової охорони в залежності від форми її вираження, функціональності та дієздатності.

Окрім того, розглянуте визначення за законом [9] не дає чіткого уявлення щодо межі охороноздатності комп'ютерних програм, а з урахуванням викладеного в ст. 18 того ж закону взагалі, породжує безліч не правильних тлумачень. Наприклад, відносно цитування програм для комп'ютера [12], або їх творчого характеру. Більш детально ці питання автор розгляне у наступних публікаціях.

Складається враження, що за бажанням охопити у визначені терміну всі види та форми вираження програм і їх сукупність, законода-

вещь не дуже піклувався про суть визначення. Це один з основних недоліків визначення терміну *комп'ютерна програма* за законом [9].

Слід зазначити, що про моральну застарілість зазначеного визначення та його невідповідність сучасним європейським та світовим підходам щодо правової охорони програм для комп'ютера, неодноразово наголошувалося як з трибун наукових конференцій, так і в наукових працях [13, 14].

Програма для ЕОМ

Згідно Ст. 1 Закону Російської Федерації "О правовой охране программ для электронных вычислительных машин и баз данных" та Ст. 4 Закону Російської Федерації "Об авторском праве и смежных правах", *"програма для ЕОМ — це об'єктивна форма представлення сукупності даних і команд, призначених для функціонування електронних обчислювальних машин (ЕОМ) та інших комп'ютерних пристроїв з метою отримання певного результату. Під програмою для ЕОМ розуміються також підготовчі матеріали, які отримані в процесі її розроблення, а також аудіовізуальні відображення, що нею породжуються"*, переклад автора.

В Типових положеннях ВОІВ щодо охорони комп'ютерних програм, опублікованих в 1978 р. [15], *програма для ЕОМ це сукупність команд, які, маючи вираження в машинозчитувальній формі, примушують машину, здатну оброблювати інформацію, виконувати певні функції, вирішувати задачі або досягти іншого результату.*

З наведених визначень видно, що мова в них йде про той же самий об'єкт інтелектуальної власності,

який у законі [9] визначається терміном *комп'ютерна програма*.

Не ідеалізуючи визначення за законодавством Російської Федерації, слід зазначити, що воно наголошує на необхідності вираження програми в об'єктивній формі без акцентування на формах вираження програми для комп'ютера, пов'язаних з особливостями її створення. Це, на відміну від визначення за українським законодавством, — є певним позитивним моментом.

Окрім того, з "російського" визначення випливає, що програма для ЕОМ — це не тільки програма, призначена для функціонування ЕОМ, на кшталт традиційних комп'ютерів, а й для окремих комп'ютерних пристроїв. У цьому розумінні, ще більш вдале, визначення — за джерелом [15]. Під програмою для ЕОМ розуміється програма для будь якої машини, здатної оброблювати інформацію. До таких машин, а краще було б сказати, на думку автора, пристроїв, можна віднести також стільникові телефони, промислові комп'ютери, пристрої систем автоматизованого управління тощо.

Терміном *програма для ЕОМ* оперує також законодавець країн Європейського Співтовариства відповідно до Директиви 91/250/ЄЕС "Про правову охорону комп'ютерних програм" від 14 травня 1991 р. [10].

Зазначена директива не містить локалізованого визначення терміну *програма для ЕОМ* і пропонує "відкриту" дефініцію. З точки зору бурхливого розвитку об'єктів інформаційних технологій та сфери програмування, це є певною перевагою проти використання сталих визначень. Немає необхідності постійно удосконалювати визначення, достатньо лише розширювати опис та

тлумачення об'єкта правової охорони на кшталт того, як це зроблено в преамбулі та ст. 1, зазначеній у Директиві ЄС [10].

Окрім того, кожна спроба дати визначення комп'ютерній програмі вже в найближчому майбутньому може стати плодом застарілих знань [16]. Таке визначення не буде відповідати реаліям часу, оскільки технічний розвиток завжди випереджає юридичну думку.

Що ж у ЄС розуміють під терміном *програма для ЕОМ* [10]?

По перше — це *підготовлене технічне забезпечення у будь-якій формі вираження, покликане підтримувати взаємозв'язок і діяти з іншими елементами інформаційної системи та працювати з користувачем*.

По друге, до програм для ЕОМ відносяться *програми, що прошиті (записані) в елементи апаратури, а також усі отримані при розробленні програми підготовчі матеріали, якщо вони необхідні для реалізації програми для ЕОМ на наступних етапах*.

По третє, найголовніше, — авторсько-правова охорона застосовується до будь-якої форми вираження програми для ЕОМ, якщо програма є оригінальною. При цьому, при визначенні оригінальності програми для ЕОМ, є одна особливість — не повинні перевірятися естетичні та якісні характеристики програми: програма для ЕОМ, в силу природи свого технічного походження, має більш низький "поріг" творчості для отримання авторсько-правової охорони, на відміну від літературного твору. За умови відсутності зазначеного критерію, коло програм для ЕОМ, що охороняються авторським правом, було б дуже вузьке.

Це питання заслуговує окремого дослідження, яке й буде проведене автором далі. Зазначимо лише, що в українському законодавстві, на сьогодні, цей момент не віддзеркалено.

Програмне забезпечення

Вже з самого терміну *програмне забезпечення* впливає, що програма слугує забезпеченням чогось, а саме: роботоздатності та функціональності "заліза" — hardware. Програмне забезпечення складається з програм, підпрограм і процедур, які можуть бути виконані комп'ютерною системою, а також документації, яка до неї відноситься. Поняття *програмне забезпечення* охоплює такі інформаційні об'єкти як *прикладну програму* та *пакет прикладних програм* [11, С. 16].

Також до *програмного забезпечення* відноситься *операційна система* — *сукупність програм, здатних здійснювати повний контроль параметрів комп'ютерної системи, керувати роботою комп'ютера в цілому* [11, С. 300 — 301].

В міжнародному праві інтелектуальної власності термін *програмне забезпечення* тлумачиться наступним чином [15, С. 543]: "*Термін програмне забезпечення означає програми для комп'ютера та інші матеріали, розроблені для їх використання при роботі з комп'ютером. Це включає опис програм і пояснювальний матеріал, що стосується застосування комп'ютерних програм, наприклад, опис задачі та інструкції користувача. Але програми для комп'ютера є найбільш важливою складовою програмного забезпечення*".

За функціональною суттю та призначенням *програмне забезпечення* — це програма або сукупність ком-

п'ютерних програм та інших інформаційних об'єктів (інструкцій, аудіовізуальних творів тощо) необхідних для роботи як самої програми (сукупності програм), так і для роботи з нею/ними користувача задля вирішення певної задачі.

Іншими словами, **програмне забезпечення** — це сукупність об'єктів авторського права, кожен з яких окремо може мати правову охорону.

Виходячи з викладеного, зрозуміло, що сенсу вводити в законодавство, щодо правової охорони програм для комп'ютера, такий термін, як **програмне забезпечення**, немає.

Щодо визначення програми для комп'ютера як об'єкта авторського права, автор вважає за необхідне розглянути питання термінологічного визначення зазначеного об'єкта в нормативних актах США.

Відомо, що законодавець США має дещо інші погляди щодо правової охорони програм для комп'ютера, бо поряд з авторським правом широко застосовує норми патентного права.

Питання термінологічного визначення об'єктів інтелектуальної власності зі сфери інформаційних технологій та програмування, вирішуються за допомогою Федерального документа США "Federal Standard 1037C. Telecommunications: Glossary of Telecommunication Terms".

Мета цього документа — підтримувати баланс між правовою та технічною сферою щодо правильного визначення об'єкта правової охорони.

При цьому терміни, які визначають комп'ютерну програму та програмне забезпечення, мають дещо інші визначення:

"Комп'ютерна програма —

1. *план (інструкція, розклад, шлях, процедура) для вирішення за-*

дач на комп'ютері, при цьому, оброблення даних, яке здійснюється з метою підготовки програми до виконання, також є виконанням програми і може здійснюватися з використанням асемблера, компілятора, інтерпритатора або транслятора, — послідовність інструкцій, яка може містити команди та необхідні ствердження.

2. *Послідовність інструкцій, що використовуються комп'ютером для виконання конкретної роботи чи розв'язання певної проблеми.*

3. *Засіб, для розробки, писання та тестування програми.*

Програмне забезпечення —

1. *Комплект комп'ютерних програм, процедур, та пов'язаної документації, що стосується роботи систем оброблення даних, компілятори, набори бібліотек, настанови користувачам та схеми їх взаємного зв'язку.*

2. *Інформація (зазвичай така, що охороняється авторським правом), яка може забезпечити (бути витоком): інструкції для комп'ютера; дані для документації; звук, зображення та музику для розваг і навчання".*

Зазначені визначення не мають технологічної залежності, не занурюються в технологічні подробиці, але віддзеркалюють концептуальні особливості технології створення та використання комп'ютерних програм. Вони, в загальному розумінні, віддзеркалюють особливості американського патентного законодавства, за яким запатентувати можна практично все, навіть, — ідею та алгоритм ведення бізнесу.

Висновки та рекомендації

У процесі гармонізації національного законодавства до європейського

виникає необхідність приведення у відповідність і термінологічного апарату, зокрема, тієї його частини, яка стосується визначення програми для комп'ютера.

На думку автора, є два варіанти вирішення цього питання:

1) приведення визначення комп'ютерної програми у відповідність до європейських підходів щодо правової охорони зазначеного об'єкту інтелектуальної власності. За основу, наприклад, можна взяти визначення, що міститься в Типових положеннях ВОІВ [15].

2) відмова від практики "сталих термінів" на користь "відкритої" дефініції, на кшталт того, як це зроблено в Директиві 91/250/ЄЕС [10].

Окрім того, українському законодавцю слід було б використовувати термін *програма для ЕОМ*, як такий, що більш точно характеризує об'єкт правової охорони на сучасному етапі його еволюційного розвитку.

На жаль, останній проект закону України "Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності", розроблений Державним департаментом інтелектуальної власності МОН України, жодних подібних змін та нововведень не містить.

В той самий час, викладене зовсім не означає, що досвід та практика правової охорони об'єктів інформаційних технологій та програму-

вання в США не заслуговує на увагу пильне вивчення.

Сьогодні законодавство України не має заперечень щодо захисту програм для комп'ютера нормами патентного права, п. 3 ст. 6 закону [17]. Практика патентної охорони програми для комп'ютера, що має технічний ефект і характер, існує також і в Європі.

Протиріччя і розбіжності між американським та європейським законодавством обумовлені, в першу чергу політичним та економічним протистоянням. Останні події в Євросоюзі, щодо прийняття закону про патентну охорону програм для комп'ютера, свідчать про те, що рано чи пізно патентна охорона зазначених об'єктів інтелектуальної власності знайде більш широку реалізацію і в Європі.

Автор висловлює надію, що за такого перебігу подій Україна "не буде пасти задніх", а, маючи, до того моменту, серйозні науково-правові дослідження, виступатиме флагманом реформування та розвитку правових підходів щодо охорони програм для комп'ютера. ◆

Література:

1. Носова И.А., Козадеров Н.П. (гл. 3, раздел 7.2) Програмное обеспечение: правовые проблемы, пути их решения. — М.: КомпьютерПресс, 1998. — 320 с.
2. Селиванов М.В. Защита прав на компьютерную программу: теория и практика. Учебно-практическое пособие. — Харьков: Эспада, 2004. — 176 с.

3. М. Громова, *Правовая характеристика программного обеспечения как объекта интеллектуальной собственности*, 2001.
4. Бороухин А.Е. *Компьютерные программы и базы данных как объекты гражданских прав.* — Киров, 1999.
5. Schmid/Wirth *Urheberrechtsgesetz, Handkommentar, Nomos, 2004.* — 148 s.
6. Дозорцев В.А. *Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / Исслед. Центр частного права.* — М.: Статут, 2005. — 416 с.
7. Шершеневич Г.Ф. *Авторское право на литературные произведения.* — Казань: Типография Императорского Унив., 1891. — 309 с.
8. Крысин Л.П. *Толковый словарь иноязычных слов.* — 5-е изд., стереотип. — М.: Рус.яз., 2003. — 856 с.
9. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // *Охорона інтелектуальної власності: нормативно-правові акти / За заг. ред. О.Д. Святоцького.* — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. — С. 130 — 159.
10. *Сборник Европейских директив и регламентаций по интеллектуальной собственности (авторское право и смежные права).* — 2001. — 118 с.
11. Бэдет Арнольд, Бурдхардт Диана, Камминг Алиана и др. *Глоссарий компьютерных терминов, 10-е издание.: Пер. с англ.* — М.: Издательский дом "Вильямс", 2002. — 432 с.
12. С. Глотов, Т. Якушева *К вопросу о цитате и цитировании как основе права на свободу выражения // Интеллектуальный капитал.* — 2005. — № 4. — С. 31 — 40.
13. С. Азаров. *Інформаційне суспільство і правова система // Інтелектуальна власність.* — 2004. — № 11. — С. 42 — 51.
14. Буров О.Ю. *Комп'ютерні програми і бази даних як об'єкти патентування: методологічний аспект // Інтелектуальний капітал.* — 2003. — №2. — С. 11 — 15.
15. *Основы интеллектуальной собственности.* — К: Издательский Дом "Ін Юре", 1999. — 600 с.
16. Dreyer/Kotthoff/Meckel, *Heidelberger Kommentar zum Urheberrecht, 2003.* — 858 s.
17. Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 року № 3687-XII // *Охорона інтелектуальної власності: нормативно-правові акти / За заг. ред. О.Д. Святоцького.* — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. — С. 418 — 443.

ТЕОРІЯ ВИРІШЕННЯ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ: ТВОРЧІСТЬ ЯК НАУКА

Борис Прахов,
завідувач відділу промислової власності НДІ інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук

Для розвитку будь-якого підприємства і збільшення всіх існуючих ресурсів: економічних, організаційних, кадрових тощо. І виграє, безумовно, той, хто активніше шукає, знаходить і застосовує не використані ресурси, а отже і технічний прогрес, і економічні успіхи напряму залежать від винаходів і винахідників.

Методика, про яку йдеться у статті, була запропонована розробниками ще декілька десятків років тому. За минулі роки вона довела свою життєздатність і допомагає управлінцям, науковим співробітникам і багатьом іншим вирішувати не стандартні задачі, робити винаходи і підвищувати ефективність управління і до сьогодні.

Як навчитися вирішувати творчі задачі?

Думка про необхідність розробки ефективних методів вирішення творчих задач, які не мають чітких механізмів вирішення, висловлювалось давно. І, тим не менш, до середини ХХ сторіччя винахідницькі задачі вирішувалися методом "спроб і помилок", закріплюючи впевненість у безперспективності прагнення до розкриття секретів творчості.

Що таке ТВВЗ?

Приблизно в 40-х роках в Америці та Європі з'являються публікації, зразу, про декілька методів вирішення творчих задач: "мозковий штурм", "синектика", "морфологічний аналіз", "метод фокальних об'єктів". Вони засновані на принципі висунення та переробки варіантів. Осборн, Цвіккі, Гордон вперше, на практиці довели можливість, хоч і в обмежених рамках, управляти творчим процесом. Основне протиріччя цих методів полягає в тому, що можливість зекономити час на генерації ідей призводить до великих затрат часу на їх аналіз та вибір найкращого варіанту. Саме це і визначило їх поразку при вирішенні задач, ціною в сотні та тисячі спроб. Надалі ці методи не розвивались, залишаючись у рамках початкових формул. Спроба їх об'єднання скінчилась невдачею також.

У СРСР над проблемою народження і розвитку продуктивних ідей працював Генріх Саулович Альтшуллер (1926-1998). Під його керівництвом, з кінця 50-х, початку 60-х років у місті Баку велась інтенсивна розробка спеціального "проти-кризового" інтелектуального ресурсу під назвою "Теорія вирішення винахідницьких задач" (ТВВЗ). Після багаторічного аналізу матеріалів па-

ЦІКАВО ЗНАТИ

тентного фонду СРСР Г.С.Альтшуллер виявив спільні закономірності, що лежать в основі багатьох винаходів. Він почав будувати принципово нову методику винахідництва, яка ґрунтується на об'єктивних законах розвитку технічних, художніх, наукових та інших систем. Перша офіційна публікація про ТБВЗ з'явилась у журналі "Питання психології" у 1956 році. З цього моменту і почався її розвиток.

Основна ідея ТБВЗ зумовлена визначенням об'єктивними і такими, що пізнаються закономірностями розвитку технічних систем. Цим законам підкоряється розвиток будь-яких технічних систем — від кавоварки до космічної станції. Ціль розробки — дати кожній людині (незалежно від таланту за здібностей) реальну можливість робити винаходи. Адаже темпи технічного прогресу напряму залежать від винахідників, а економічні успіхи — від темпів технічного прогресу. Велика кількість винаходів, відкриттів, ідей запізнюються, як мінімум, на декілька років і, відповідно, часом виявляються уже не потрібними.

ТБВЗ дозволяє перейти від розмитості, неясної проблеми до конкретних задач та протиріч, вирішити ці задачі за допомогою прийомів та принципів, отримати зразу декілька ідей, з котрих можна вибрати найкращі, спрогнозувати та попередити можливі проблеми, аварії та НП (надзвичайні пригоди).

Вирішення задач із "Теорії..." поділяється на п'ять рівнів: на кожному рівні різне використання часу на вирішення тієї чи іншої задачі. Наприклад, на другому — декілька годин, на третьому — декілька днів, на четвертому — максимум, два тижні, а на першому — взагалі, всьо-

го, декілька десятків хвилин. На вивчення умов постановки задачі йде від 50 до 90% загального часу вирішення. Чим вище рівень вирішення, тим вище ефективність його впровадження.

Із часом на базі ТБВЗ з'явилися різноманітні методи і методології, які мають конкретну спрямованість.

Розробки показали відмінні результати, ТБВЗ отримала розповсюдження не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Книги із ТБВЗ були видані у США, Великобританії, Японії, Швеції, Фінляндії, Німеччині, Болгарії та інших країнах.

У 1989 р. була заснована міжнародна асоціація ТБВЗ. Тоді ж на ринку вперше з'явився програмний продукт — "Винаходжувальна машина", що базується на деяких ТБВЗ: технологіях, які допомагають інженерам вирішувати професійні задачі. Протягом двох років було продано більше 1000 копій "Винаходжувальних машин". У 1995 — 1997 роках цей програмний продукт, перекладений англійською мовою, придбали такі відомі фірми, як "Форд", "Катерпіллер", "Проктор енд Гембел", "ІВМ", а "Моторола" заключила спеціальний довгостроковий контракт про постачання 1000 копій системи для своїх підприємств. Зацікавились "Винаходжувальною машиною" і японські фірми.

У роки перебудови багато професійних розробників ТБВЗ роз'їхались по різних країнах, де створили низку успішних консалтингових фірм. І зараз в багатьох країнах існують фірми, які займаються ТБВЗ-консалтингом. Послугами спеціалістів у галузі ТБВЗ почали користуватися розробники державних програм, політичні діячі, менедже-

ри, бізнесмени. Відома південнокорейська фірма LG запрошує спеціалістів у галузі ТБВЗ з колишнього СРСР.

Розробники, які залишилися в Російській Федерації та Україні, за останні роки намагаються використовувати цей інтелектуальний ресурс на вітчизняних підприємствах. Організовано навчання ТБВЗ у низці вузів, коледжів і шкіл цих країн. Як сама теорія, так і методологія викладання ТБВЗ переносяться в гуманітарні царини: мистецтво, літературу, менеджмент, рекламу, PR, педагогіку.

Ця програма дозволяє кожному "сильно бажуючому", після відповідного навчання отримати можливість працювати на рівні талановитої і, навіть, геніальної людини, знаходити оригінальні та високоефективні рішення.

Застосовувати інструменти ТБВЗ можна в будь-якій спеціальності (задаючи, за необхідністю, порівняно не велику кількість запитань вузької специфіки, відповідним спеціалістам, або звертаючись до відповідної літератури). Інженер, який володіє ТБВЗ, має можливість ефективно розвивати і вдосконалювати технічні системи. У педагога, який використовує ТБВЗ, діти займаються із задоволенням і без перевантажень засвоюють нові знання, розвивають мовлення та мислення. Сценаристам і письменникам прикладні технології ТБВЗ допоможуть розвинути сюжети їх творів, вигадати неординарні фантастичні об'єкти. Застосовуючи ТБВЗ, бізнесмени обходять конкурентів і підвищують свої прибутки за рахунок більш ефективного використання своїх ресурсів. Сьогодні використання ТБВЗ доступна як дітям, так і спеціалістам

різних профілів. Це відкриває нові можливості освоєння загадкового простору, в якому відбувається синтез нових ідей, вирішення творчих задач, освоєння різноманітних континентів знань.

Г.С. Альтшуллер, розробник ТБВЗ, любив повторювати: "ТБВЗ не має маси спокою!". При подальшому практичному застосуванні ТБВЗ виявилось, що потенційні можливості її величезні і, явно недовикористовуються.

Звичайно, і ця теорія не миттєва "панацея від усіх бід". ТБВЗ — наукова технологія творчості, яка направлена на свідоме управління підсвідомими процесами. Це, як будь-яка наука, що живе на кордоні пізнання, вона поєднує в собі строго наукові підходи і певне мистецтво. І те і інше потребує зусиль і часу на освоєння, тому ефективно використання ТБВЗ-технологій можливе тільки після серйозної і тривалої підготовки.

Деякі прийоми ТБВЗ

Методологія вирішення проблем будується на основі загальних законів еволюції, загальних принципів вирішення протиріч і механізмів вирішення конкретних практичних проблем.

ТБВЗ включає в себе:

- механізми перетворення проблеми на образ майбутнього вирішення;
- механізми пригнічення психологічної інерції, що перешкоджає пошуку рішень (неординарні рішення важко знаходити без подолання стійких уявлень і стереотипів);
- обширний інформаційний фонд — концентрований досвід рішення проблем.

ЦІКАВО ЗНАТИ

"Прийоми" — історично перша форма ТВВЗ. Це — достатньо конкретні рекомендації типу "зробити навпаки": замість дії, продиктованої умовами задачі, вимагати протилежну дію — зробити рухому частину об'єкта або зовнішнього середовища нерухомою, а нерухому — рухомою, перевернути об'єкт "догори ногами", вивернути його.

Дитячий прийом ТВВЗ.

Хлопчик, років восьми, опинився перед проблемою: як увійти в двері зачинені сестрою з іншого боку? Застосувати силу, чи погрози, здійснити галас? Він сформулював ідеальне рішення: сестра сама відчиняє двері. Хлопчик, підперши двері стільцем, зі свого боку, сказав сестрі: "Я тебе зачинив". Через декілька секунд сестра сама відчиняє двері, звільняючи себе з "полону".

Наступним кроком стала вільна таблиця прийомів, що дає уявлення, в яких випадках застосувати той чи інший прийом і яке протиріччя вирішується при цьому, тобто визначена ситуація за якої виникає винахідницька, або ж будь-яка інша творча задача. Як виявилось, в цей момент виникають протилежні вимоги або до самої системи в цілому, або ж до її частини. Наприклад: рухатись, залишаючись нерухомими; показати виключність стандартного товару, або ж чистоту при роботі в "не стерильних" умовах тощо. При вирішенні протиріччя система отримує можливість подальшого розвитку, на відміну від компромісу, коли "тут і зараз" стає трохи краще, але за поліпшення приходиться розплачуватись погіршенням якихось інших параметрів.

Більш розвинена форма ТВВЗ — рекомендацій — "стандарти". Зараз

їх відомо більше семи десятків. Як правило, стандарт — це конгломерат, поєднання геометричних, фізичних, хімічних та інших ефектів, а також — законів розвитку різноманітних систем. Стандарти повніше, аніж прийоми, відображають логіку розвитку (особисто, технічних систем). Ефективність системи може бути підвищена шляхом об'єднання з іншою системою (або системами) в більш складну бі-, або полісистему. Це як при об'єднанні декількох коротких жорстких ланок можна отримати ланцюг, або браслет, що володіє новою властивістю — гнучкістю. Наступний блок ТВВЗ — "Інформаційний фонд". Практика навчання ТВВЗ, вирішення винахідницьких задач показує, що часто сильні рішення задачі пов'язані з використанням ефектів, що виходять за межі спеціальності того, хто вирішує, тому в рамках ТВВЗ були створені вказівки різноманітних явищ та ефектів: фізичних, хімічних, геометричних.

Декілька слів про Алгоритм вирішення винахідницьких задач (АВВЗ).

АВВЗ — комплексна програма алгоритмічного типу, заснована на законах розвитку технічних систем і призначена для аналізу та вирішення винахідницьких задач. АВВЗ виник і розвалився разом з теорією вирішення винахідницьких задач, будучи її ядром. Спочатку АВВЗ називався "методикою винахідницької творчості".

Вперше словосполучення "алгоритм винахідницьких задач" використано в додатку "Техніко-економічні знання" до тижневика "Економічна газета" у вересні 1965 р.

У подальшому модифікації АВВЗ містили вказівки на рік публікації,

наприклад: АВВЗ — 68, АВВЗ — 71.

АВВЗ заснований на діалектному підході до процесу винахідництва, на використанні не тільки об'єктивних закономірностей розвитку техніки, а і всієї найбільш цінної для винахідництва інформації з різноманітних областей знань.

Він представляє собою програму з виявлення і знаходження протиріч, яка дозволяє крок за кроком переходити від розмитої початкової ситуації до чітко поставленої задачі, потім до максимально спрощеної мо-

делі задачі і до протиріч, які стоять на шляху вирішення задач. Далі — до вирішення цих протиріч за допомогою явних або прихованих ресурсів систем, так чи інакше пов'язаних із задачею при такому шляху вирішення протиріч шукаються, в тому числі, і в самих протиріччях.

Головні "вузлові" поняття АВВЗ це "протиріччя", "ідеальний кінцевий результат" і "принцип вирішення протиріччя". ◆

ЩЕ РАЗ ПРО ВОДЕНЬ

Зріст цін на нафтопродукти стимулює пошук альтернативних джерел енергії та створення працюючих на них транспортних засобів. Цікавою в цьому плані розробкою ізраїльської фірми Engineuity, є метод виробництва водню та пари під тиском безпосередньо в транспортному засобі. Завдяки окисленню металу спіралі під високою температурою, він (метал) забирає з молекули води кисень, а звільнений водень з парою потрапляє до двигуна.

За словами професора Амнона Йогева, одного з засновників Engineuity, такий двигун має чимало переваг, і один недолік — вага металевої спіралі. Аби автомобіль на новому двигуні проїхав стільки ж, як і на одній заправці бензинового двигуна, необхідно застосувати спіраль з важких металів. Її вага буде сягати близько ста кілограмів.

А ось учені з Оксфордського університету, під керівництвом Фрейзера Армстронга знайшли шлях здешевлення водневих паливних елементів. В якості каталізатора реакції окислення водню їм вдалось використати замість дорогоцінних металів ферменти бактерій. Ідея не нова, але досі не вдавалось отримати фермент толерантний до кисню. Нові паливні елементи, на відміну від своїх попередників, здатні працювати, навіть, на забрудненому чадним газом водневі.

За матеріалами сайту <http://www.cnews.ru>

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ З ПОЗИЦІЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Олександр Бутнік-Сіверський,
*завідувач економіко-правовим відділом науково-
дослідного інституту АПрН України, доктор
економічних наук, професор, член-кореспондент АН
України*

Предметом дослідження стало узагальнення підходів розвитку теорії економічної глобалізації та її впливу на побудову національної політики розвитку інтелектуального капіталу на основі формування концепції національних інноваційних систем.

Глобалізація (фр. Global — загальний, всесвітній) — категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60-х років ХХ сторіччя набуває форм постійного й неухильного зростаючого міжнародного переплетіння національних економік [див.1, с.264].

Глобалізація економіки пов'язана зі світовим господарством, що є сукупністю національних господарств та економічних взаємозв'язків між ними, або сукупність економічних відносин, які функціонують на національному та міжнародному рівні. Це цілісна та взаємозалежна система національних господарств, які взаємодіють на основі *сумісних економічних інтересів*, споживання та цілей [див.2, с.518].

Сьогодні, на думку проф. М.Хохлова, визнається факт недостатньої розробки теорії глобалізації та відсутність чіткого, узагальненого уяв-

лення про сучасний світ, охоплений цим процесом, що в свою чергу, змушує дослідників застосовувати окремі, фрагментарні підходи до цієї проблеми. Нині глобалізація сприймається, головним чином, через форми її прояву і наслідки, що мають значення для світового розвитку [див.3, с.66]. Розвиваючи теорію глобалізації, проф. М.Хохлов робить два висновки. По-перше, *економічна глобалізація* — це природний результат прояву глибинних властивостей ринкового господарства, розвитку його суперечностей, і *нове полягає* не у глобалізації економічних процесів як такої, а в *монополізації однією з найрозвиненіших країн*, що веде до посилення нерівностей у світі, до загострення суперечностей. По-друге, слід виділяти два аспекти глобалізації, *власне глобалізацію* як процес *усунення виробництва у світовому масштабі* на основі сучасного НТП і новітніх інформаційних технологій розвитку світогосподарських зв'язків і *соціально-економічну форму глобалізації*, в якій вона виступає у наші дні, як і раніше, несучи в собі природу приватновласницьких відносин, зведених до світового масштабу [див. 3, с.71].

На початок ХХ сторіччя усупільнення виробництва в розвинених

країнах вийшло на новий, якісно вищий, глобальний рівень — *утворилася світова система господарства*, яка виявила себе в концентрації виробництва і утворенні монополій, які відігравали провідну роль в економіці, новій ролі банків, повороті до панування фінансового капіталу, вивезенні капіталу як типове явище світового господарства, поділі світу між монополістичними союзами, між великими державами. В подальшому ці тенденції набули інтенсивного розвитку щодо подальшої монополізації економіки і злиття найбільших компаній. Наприклад, в аерокосмічній промисловості "Боїнг" поглинув "Локхід", у нафтоочищенні — відповідно, "Екссон" — "Мобіл", а "Шеврон" — "Тексако", в автомобілебудуванні — "Даймлер-Бенц" — "Крайслер", у банківській сфері, завдяки злиттю "Дж. П. Морган" і "Чейз Манхеттен", провідну позицію зайняв комерційний банк "Дж. П. Морган — Чейз". Має місце американізація процесу глобалізації в сучасних умовах. Активно розгортаються процеси глобалізації ринків товарів капіталів і робочої сили, сформувались відповідні виробничі і фінансові інфраструктури.

Глобалізація економіки — це закономірний результат суспільного розвитку під впливом неминучого вдосконалення науково-технічної бази виробництва і його організаційних форм [див. 3, с. 69-70].

Світова система господарювання стимулює розвиток відповідних виробничих систем на національному та транснаціональному рівнях.

Ґрунтуючись на таких висновках, на нашу думку, можна виявити нові риси економічної глобалізації, які пов'язані з розвитком *інтелектуального капіталу*, як *авансованої*

інтелектуальної власності, яка в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. З позиції вартості інтелектуальний капітал складається з *людського капіталу* (заробітна плата, винагорода) та інтелектуальних активів (нематеріальних активів, щодо вартості об'єктів права інтелектуальної власності). В натуральному вимірі інтелектуальний капітал це *інтелектуальний потенціал (ресурс)*, який складається з людських ресурсів (інтелектуальної сили) та **інтелектуальних ресурсів** (інтелектуальний продукт) [див. 4, с. 30-31].

Інтелектуальний продукт у натуральному вимірі — результат розумової, інтелектуальної праці, інтелектуальної інноваційної діяльності. Це продукт творчих зусиль, що має змістовне значення для певного інтелектуально підготовленого кола осіб, втілений на матеріальному носії.

Інтелектуальна праця — сутнісна основа процесу створення інтелектуального продукту і відтворення інтелектуального капіталу. Вона є також основою інтелектуальної економіки, яку сьогодні ще називають "економікою знань", "новою економікою", ключовим моментом при цьому є інноваційна діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, винаходів та інших прав інтелектуальної власності, що зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

За умов глобалізації та необхідності інтегруватися у світовий (європейський) економічний простір універсальним критерієм стратегії розвитку будь-якої країни, а тим більше України, що пішла шляхом

утвердження самостійності та національної ідентичності, має стати, на думку проф. С.Вовканича, *соціогуманізм* в його бінарному розумінні, тобто з позиції двох складових цього поняття — "гуманізм" і "соціум", друга з яких охоплює і людину, і націю. З означеної позиції, *соціогуманістичний підхід* до інноваційного розвитку суспільства, зазначає проф. С.Вовканич, цілеспрямовує на системне вивчення комплексу чинників, насамперед, *економічних* (виробнича діяльність, інвестиції, доходи, безробіття, тощо), *соціальних* (демографічна ситуація, соціальний захист, забезпеченість житлом, охорона здоров'я тощо), *духовно-інтелектуальних* (освіта, наука, культура, духовні цінності, релігійні орієнтації, тощо). А конкретніше — соціогуманістичний підхід до інноваційного розвитку суспільства пов'язаний з генеруванням нових знань і цінної інформації, яка набуває статусу *пріоритетної стратегічної діяльності*, в ході якої виробляється конкурентоспроможний продукт у вигляді не лише нових технологій, відкриттів, винаходів, товарів, послуг, тощо, а й оригінальних підходів (парадигм, концепцій, ноу-хау) в підприємстві, політиці, культурі, мистецтві, медицині, духовній сфері [див. 5, с. 53, с.42].

Соціогуманістичний підхід, який не відокремлений від економічної глобалізації, а інтегрує у її соціально-економічну форму, має стати *регуляторною державною політикою України*, яка базується на стратегічному курсі інтеграції України у ЄС і приєднання до СОТ на основі здійснення інноваційної моделі економічного розвитку. Ця модель має стати стрижневою складовою внут-

рішньої та зовнішньої політики держави.

Слід зазначити, що на початку ХХІ сторіччя світова економіка активно формує нову *парадигму науково-технічного розвитку*, складовими якої виступають зростаючий взаємозв'язок між ринками капіталу і новими технологіями, швидкий розвиток "економіки знань", посилення соціальної адаптації нових технологій, глобальний характер створення та використання знань, технологій, продуктів, послуг.

Розвиток цих напрямів досліджень, з позиції професорів Л.Федулова та М. Пашути, зумовив необхідність формування концепції *національних інноваційних систем* (НІС) як сукупності взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, малих і великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів як комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають потужне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості [див. 6, с. 36].

Аналізуючи НІС різних держав, к.е.н. М. Шарко встановлює деякі загальні закономірності та основні тенденції інноваційної діяльності [тут і далі див. 7, с. 26], а саме: посилення залежності виробництва товарів і послуг від наукових знань і технологій, збільшення кількості виробників нових знань, зростання залежності інноваційної динаміки від успішної взаємодії та співробітництва між фірмами, поширення нових технологій, що передбачає, крім купівлі нового обладнання, ор-

ганізаційні зміни в системі менеджменту.

До основних елементів НІС М. Шарко відносить:

- комплекс інститутів, що беруть участь у виробництві, переданні та використанні знань;
- фірми та утворені ними мережі й комунікації;
- наукову систему;
- елементи ринкової інфраструктури;
- макроекономічна політика і форми державного регулювання;
- систему освіти й професійної підготовки;
- товарні ринки, ринки факторів виробництва, ринки праці;
- систему фінансування інновацій.

Одночасно, М. Шарко виділяє такі основні фактори та недоліки розвитку НІС України: відрив науки від господарської практики, відсутність механізмів оцінки ефективності державних науково-технічних програм, переважне фінансування організацій, а не пріоритетних напрямів наукової діяльності, спонтанне ініціювання інновацій, відсутність бізнес-планів, орієнтація на внутрішні джерела фінансування, контроль за реалізацією інновацій у промисловому виробництві без участі економічних служб, недосконалість законодавчої бази в частині стимулювання інноваційної діяльності, відсутність інноваційної інфраструктури та механізмів комерціалізації результатів закінчених науково-технічних розробок, недостатній розвиток малого й середнього інноваційного підприємства.

Головними структуроутворюючими блоками НІС України М. Шарко вважає підприємства, науково-технічну сферу та інноваційну інфраструктуру. Як зазначає д.ю.н. О.Ор-

люк та кандидати економічних наук В. Нежиборець та С. Ревуцький, структура та, відповідно, функціональна нерозвиненість НІС проявляється, більш за все, в її інституційному секторі, для якого характерним є: неповнота інноваційного законодавства в частині визначення правових, економічних та організаційних основ державного регулювання розвитку інноваційних процесів, а також — трансферу технологій, включаючи трансфер технологій "подвійного використання" і пов'язаного з процедурами оцінки та введення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності у сфері науки і технологій, зокрема, регулювання питань правової охорони об'єктів, створених за рахунок коштів державного бюджету [див. 8, с. 3-4]. Усвідомлюючи важливість розвитку НІС України, яка здатна обґрунтувати і підтримати виконання рішень на системному рівні як у сфері розвитку науки і технологій, так і економічного розвитку, зазначені вище науковці сформулювали основи політики інноваційного спрямування розвитку економіки України на довгострокову перспективу [див. 8].

Професори Л.Федулова та М. Пашута, спираючись на узагальнення багаторічного світового досвіду інституціональних трансформувальних в інноваційній сфері, а також його адаптації до умов української дійсності показують, що найбільш характерними і прийнятними напрямками інноваційного шляху розвитку економіки слід вважати [див. 6, с. 37]:

- інституціонально-правове забезпечення;
- реформування форм власності інститутів інноваційної сфери;
- удосконалення системи управ-

ління науково-дослідними і проектно-конструкторськими установами та їх організаційних форм;

- формування нових інноваційних інституцій у складі виробничих комплексів та інших корпоративних культур;
- формування фінансово-координаційних інститутів інноваційного розвитку;
- залучення інституціональних інвесторів до інноваційної сфери діяльності;
- інституціонально-інформаційне забезпечення;
- регіональне інституціональне забезпечення.

Підтримуючи означені напрями інституціонального забезпечення, слід підкресли їх економічну природу, до якої віднесено розвиток інтелектуального капіталу на основі формування на початковому етапі системи людських та інтелектуальних ресурсів. Для цього в Україні є всі умови. Саме оновлення економіки повинно проходити під тиском формування і реалізації НІС, які можуть забезпечити інноваційних прорив в техніці, технології та організації виробництва. НІС за економічною суттю є складовою інституціональної державної політики на загальнодержавному рівні, регіональному і при створенні *виробничих систем нового покоління*, яка орієнтується на реалізацію саме *інноваційно-цільової стратегії* [див. 9, с. 31; див. 10, с. 14-15]. Завершальною стадією НІС є процес *комерціалізації*, який забезпечує отримання прибутку і на цій основі здійснення реінвестування, відновлення інтелектуальної інноваційної діяльності.

Для розвитку інтелектуального капіталу на основі НІС в загальному

вигляді маємо *організаційно-правову, фінансову (інвестиційну) та інноваційну складові*, які забезпечують процес трансформації інтелектуальної власності в інноваційних продуктах на основі здійснення інноваційного процесу, який проходить стадії генерування нової ідеї - експериментальну реальну реалізацію нової ідеї — освоєння у виробництві — масовий випуск — споживання.

Початковою і кінцевою стадіями інтелектуальної діяльності виступають формування інтелектуального капіталу та комерціалізація. Це можливо при поєднанні інноваційної діяльності з інноваційним підприємництвом [див. 4, с.30-32].

З позиції розвитку інтелектуального капіталу, **організаційно-правова складова НІС** охоплює формування організаційно-правових інституцій, які забезпечують організаційно-правові умови створення, трансформації та правової охороноздатності інтелектуальної власності. Україна має значний інтелектуальний потенціал і відповідне правове поле для інноваційної діяльності. Так, у 2004 році вона займала 18 місце серед країн-експортерів послуг з новітніх інформаційних технологій, традиційно високі місця у літакобудуванні, приладобудуванні, аерокосмічній та інших галузях [див. 11, с.9]. Лише в ракетно-космічній галузі Україна володіє 17 базовими технологіями з 22 відомих у світі [див. 12, с. 9].

За 1991—2003 р.р. кількість організацій, які виконували наукові та науково-технічні розробки, збільшилася з 1344 до 1487 (або майже на 11%). Понад половину (57%) складають науково-дослідні організації галузевого сектора науки, 26% — наукові організації академічного

сектора, 11% — вузівського і 6% — заводського. За 1991 — 2003 р.р. загальна чисельність працівників основної діяльності у наукових організаціях зменшилася з 449,8 тис. до 173,9 тис. (або у 2,6 рази), середня чисельність працівників у наукових установах академічного сектора науки — з 287 тис. до 142 тис., а заводського — з 339 тис. до 124 тис. Усе це позначилося на результативності наукових досліджень: кількість виконаних розробок скоротилася з 82 тис. до 63,5 тис. (або в 1,3 рази), у тому числі щодо створення нових видів техніки і технологій - з 33,7 тис. до 8,7 тис. (або у 3,9 рази). Тим часом слід зазначити, що протягом останніх 2 — 3 років результативність науково-технічної діяльності стабілізувалась, а у 2003 р. стала помітною тенденція до її зростання [див. 6, с. 37-38].

Одним із засобів державної підтримки інноваційної діяльності стало створення в останні роки системи технологічних парків. Робота цих інноваційних структур спрямована на комерціалізацію й широке впровадження у виробництво наукомістких розробок, вихід на світові ринки з високотехнологічною конкурентоспроможною продукцією. У 2003 році обсяг випуску інноваційної продукції підприємствами, які входять до складу 8 зареєстрованих технопарків, перевищив 2,6 млн. грн., що майже у 4,5 рази більше, ніж у 2002 році. [див. 12, с. 8].

Фінансова (інвестиційна) складова НІС щодо розвитку інтелектуального капіталу охоплює систему фінансових відносин між контрагентами в НІС і за її межами, а також інвестиційно-стимулюючі фактори впливу на розвиток економіки за рахунок інтелектуальної інноваційної

діяльності. Аналіз статистичних даних показує, що між темпами витрат на освіту, етапом "виробництва" знань та їх використання в економіці України існує істотний розрив з причини уповільнення та недостатнього фінансового забезпечення всіх стадій створення, нагромадження та реалізації знань. Так, в Україні законодавчо витрати на освіту встановлено на рівні, нижчому від 10% ВВП, тоді як фактично вони коливаються у межах від 4% до 5,6% ВВП, а щодо НДДКР відповідні показники становлять 1,7% і 1,36%. Якщо враховувати рівень інфляції, то за 1991 — 2003 р.р. зростання обсягу фінансування науково-технічних розробок становило 5% і не було достатнім, щоб забезпечити прискорення темпів науково-технічної діяльності. Характерною для її позабюджетного фінансування була значна частка у ньому коштів організацій-замовників підприємницького сектора, що сягнула у 2003 р. близько 31% загального обсягу фінансування наукових і науково-технічних розробок, тоді як державний сектор виконує лише 5,6% замовлень на науково-технічну продукцію. У структурі джерел фінансування інноваційної діяльності власні кошти підприємств у загальному обсягу фінансового забезпечення інноваційної діяльності становлять близько 70%. У перспективі в Україні залучення іноземних інвесторів до фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності має стати важливим фактором позитивного впливу на її результативність, а отже — одним із стратегічних напрямів фінансування науково-технічної діяльності. Так, у 2003 році на кошти іноземних інвесторів у науковій сфері припадало

24,3% обсягів фінансування, а в інноваційній — 4,2%, з відносно незначною абсолютною сумою вкладень. Для порівняння: поза бюджетом у США фінансується 73% НДДКР, у Німеччині — 70%, у Японії та Великобританії — 62%, у Франції та Італії — 57%. При цьому найбільша увага приділяється експортоорієнтованим конкурентоспроможним галузям економіки [див. 6, с. 39-40].

З позиції розвитку інтелектуального капіталу, **інноваційна складова НІС** охоплює систему розробки, впровадження і охороноздатності інтелектуальної власності (інновації), здійснення трансферу технологій в сфері бізнесу. Так, в Україні кількість підприємств, що впроваджували інновації у 2003 році становила 1120. Щороку збільшувалося виробництво нової техніки. За 2000 — 2003 років було освоєно та поставлено на ринок майже 2,5 тис. найменувань такої продукції. Збільшилась кількість підприємств, що здійснювали механізацію і автоматизацію виробництва. Протягом 2000 — 2003 років промислові підприємства України освоїли майже 5,4 тис. нових технологічних процесів. Створено та поставлено на ринок 7,4 тис. найменувань нових видів промислової продукції. Загальний обсяг виробленої інноваційної продукції становив 11,2 млрд. грн. Випереджальними темпами зросли обсяги виробництва наукомістких галузей транспортного машинобудування. Приріст продукції в залізничному машинобудуванні становив 72,2%, суднобудуванні — 2,1%, автомобілебудуванні — 119,2%, авіаційній промисловості — 26% [див. 12, с. 8].

Результати творчої діяльності в Україні охороняються законодавст-

вом. Право інтелектуальної власності належить юридичним та приватним особам. В основному в Україні створено нормативно-правову базу, що регулює сферу відносин власності. Інноваційна діяльність опанувала сферу бізнесу. Якщо темпи зростання світового промислового виробництва не перевищують 2,5-5% на рік, то темпи світової торгівлі об'єктами права інтелектуальної власності сягають 12 — 14% на рік [див. 6, с. 43].

Аналіз статистичних даних про трансфер технологій в Україні показав, що у 2003 році частина нових технологій, придбаних вітчизняними промисловими підприємствами в Україні та за її межами, становила 24,2% загальної кількості придбаних ними технологій [див. 6, с. 45].

Підсумовуючи, можна зазначити, що економічна глобалізація стимулює національну політику розвитку інтелектуального капіталу. Вона впливає на загальні орієнтири, які в Україні слід досягти у майбутньому на умовах розвитку НІС, які враховують організаційно-правову, фінансову (інвестиційну) та інноваційну складові.

Світовий досвід вказує на ефективність інноваційного способу розвитку на основі використання інтелектуальної власності. Регуляторна політика України повинна будуватися на стимулюючих факторах накопичення і впровадження інновацій. Доказом цього можуть бути такі статистичні дані: з 1000 патентів, зареєстрованих в Україні, до стадії виробництва доходить лише 6. У Фінляндії, наприклад, в середньому реалізується 30% патентів. В економічно розвинених країнах до виробничих процесів залучено 80% науковців, в Україні — 0,2%. Як

бачимо, інтелектуальний ресурс в Україні дуже високий, але використовується він неповною мірою [див. 11, с. 9].

Отже, основою стратегічного курсу, його базовим принципом має стати реалізація державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі розвитку на основі розробки і впровадження національних інноваційних систем, оснований на формуванні інтелектуального капіталу і здійсненні комерціалізації, що буде сприяти ствердженню Ук-

раїни як високотехнологічної держави, вирішенню завдань європейської інтеграції. ◆

Література:

1. *Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.*
2. *Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К.Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Усенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. — К.: О-во "Знання", КОО, 2000. — 607 с.*
3. *Хохлов М. Глобалізація економіки в ракурсі еволюції відносин власності // Економіка України. — № 2. — 2004. — С. 65-72.*
4. *Бутнік-Сіверський О.Б. Евристика в інтелектуальній економіці або формування системи інноваційного підприємництва // Інтелектуальна власність. — 2005. — № 8. — С. 29-34.*
5. *Вовканіч С. Соціогуманістичний контекст наукомісткої економіки інноваційного суспільства // Економіка України. — № 2. — 2005. — С. 42-48.*
6. *Федулова Л., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України // Економіка України. — № 4. — 2005. — С. 35-47.*
7. *Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України // Економіка України. — 2005. — № 8. — С. 25-30.*
8. *Орлюк О., Нежиборець В., Ревуцький С. Економіко-правові засади формування в Україні національної інноваційної системи // Інтелектуальний капітал. — 2005. — № 5. — С. 3-8.*
9. *Бутнік-Сіверський О., Красовська А. Теоретичні засади інтелектуальної інноваційної діяльності на підприємстві // Економіка України. — № 12. — 2004. — С. 31-37.*
10. *Рубан В., Чубукова О., Некрасов В. Інноваційна модель стратегічного розвитку України: методологія і досвід // Економіка України. — № 6. — 2003. — С. 14-19.*
11. *Ноговіцин О., Онисько Є. Промислова політика: ставлення до комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності // Економіка України. — № 3. — 2005. — С. 9-13.*
12. *Гальчинський А., Львовичкін С. Становлення інвестиційної моделі економічного зростання України // Економіка України. — № 6. — 2004. — С. 4-11.*

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
круглого столу**

***“Використання інтелектуального потенціалу
країни — шлях до ефективності та
конкурентоспроможності продукції”
11 жовтня 2005 р. м. Київ***

Учасники Круглого столу з залученням:

- Комітету Верховної ради України з питань науки та освіти;
- Національної академії наук України;
- Академії технологічних наук України;
- Міністерства освіти і науки України, Державний департамент інтелектуальної власності;
- Міністерства промислової політики України;
- Українського Науково-технологічного Центру;
- Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Академії правових наук України;
- Інституту інтелектуальної власності і права;
- Український інститут науково-технічної і економічної інформації Міністерства освіти і науки України;
- підприємств та організацій України,

обговоривши доповіді:

- *стан використання інтелектуального потенціалу в Україні;*
- *бізнес в сфері інтелектуальної власності та його складові;*
- *об'єкти права інтелектуальної власності в процесі приватизації державної власності;*
- *охорона права інтелектуальної власності в циклі "наука — виробництво";*
- *об'єкти права інтелектуальної власності в інноваційній діяльності*

констатують, що питанням інноваційного розвитку економіки і ефективному використанню інтелектуального потенціалу країни в нашій державі досі приділяється вкрай недостатньо уваги. Це не сприяє запровадженню в Україні механізмів ефективної інноваційної діяльності, яка ґрунтується на використанні нових знань, інформації та технологій, з урахуванням тісних зв'язків по горизонталі "винаходи-власність" та по вертикалі "наука — освіта — інновації — виробництво".

Розглянувши проблемні питання ефективного використання інтелектуального потенціалу та впровадження в практику прав інтелектуальної власності, учасники Круглого столу рекомендують:

Нормативно-правові питання

1. Припинити практику скасування поточними законами про Державний бюджет статей Закону України "Про інноваційну діяльність" та інших законів, якими передбачається стимулювання інноваційної діяльності.

Внести наступні зміни і доповнення в законодавчі та нормативні акти:

- 1.1. Привести у відповідність норми Цивільного Кодексу України і норми спеціальних законів, що регулюють сферу інтелектуальної власності.
- 1.2. Переглянути в Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" базу оподаткування з метою стимулювання спрямування коштів підприємств на наукові розробки та інноваційну діяльність.
- 1.3. Передбачити при поданні після ветовання Президентом України Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" внесення змін, а саме:
 - у статтях 3 та 21 — встановити оподаткування операцій, пов'язаних з продажем технологій та їх об'єктів, які стосуються не тільки науково-дослідних та дослідно-конструкторських установ і організацій, а й всіх підприємств, пов'язаних з трансфером технологій, та здійснюються в порядку, згідно з яким 50 відсотків податку на додану вартість та 50 відсотків податку на прибуток за операціями з продажу (трансферу) технологій та їх об'єктів зараховуються не до спеціального фонду державного бюджету, як це передбачено в проекті Закону, а на спеціальні рахунки (фонди) безпосередньо самих підприємств, установ і організацій та використовуються ними виключно для адресної сплати винагороди автора (розробника) відповідних технологій, а також для фінансування витрат, пов'язаних з розробкою і трансфером нових технологій в порядку, передбаченому цим Законом;
 - у пункті 2 статті 12 передбачити, що державна експертиза технологій та їх об'єктів виконується організаціями, які визначаються на конкурсній основі;
 - у пункті 4 статті 14 передбачити, що визначення фактичного розміру витрат на розробку та трансфер технологій та їх об'єктів здійснюється безпосередньо їх творцями (розробниками, винахідниками);
 - у пункті 5 статті 14 передбачити, що визначення фактичної вартості і ціни технологій та їх об'єктів здійснюється ринком або у встановленому порядку суб'єктом оціночної діяльності, а не центральним органом виконавчої влади;
 - у статті 20 виключити положення з централізації всіх коштів, одержаних від трансферу технологій, створених або придбаних за рахунок державного бюджету, майнові права на які належать державі, до Державного бюджету України, що повністю зупинить діяльність з трансферу технологій державних установ та організацій. Передбачити у статті зарахування до Державного бюджету лише частки коштів, одержаних від трансферу технологій у розмірі до 2 відсотків від ціни договору.

- 1.4. З метою стимулювання захисту національної інтелектуальної власності та введення її в господарський оборот на підприємствах усіх форм власності при прийнятті об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ) на бухгалтерський облік і їх використанні, вважати за доцільне запровадити відстрочку строком на два роки сплати відповідних податкових платежів, пов'язаних з такою діяльністю.
В подальшому оподаткування прибутку здійснювати за спеціально розробленою для цього прогресивною шкалою.
- 1.5. Передбачити, що реалізація інноваційної продукції, яка виробляється із використанням взятих на бухгалтерський облік ОПІВ, оподатковується податком на додану вартість за пільговою шкалою ставок протягом перших двох років виробництва.
- 1.6. Передбачити корегування складових витрат і тарифів на суму нарахованого роялті при здійсненні комерціалізації ефективних соціально-значимих ОПІВ.
- 1.7. Передбачити у Бюджетному кодексі таку правову форму бюджетного фінансування як "бюджетна субсидія", яка має бути спрямована на стимулювання інноваційної діяльності.
- 1.8. Розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проекти Законів України "Про заохочування раціоналізаторської діяльності" та "Про комерційну таємницю (ноу-хау)".
- 1.9. Відмінити норми Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", за якими має сплачуватися податок на додану вартість при внесенні до статутного фонду основних фондів та нематеріальних активів, що гальмує розвиток венчурних підприємств.
- 1.10. Визначити на законодавчому рівні порядок набуття державою та розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності, створених або придбаних за рахунок державного бюджету, з урахуванням досвіду прийняття Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про власність" від 20 листопада 2003 р., повернутого Президентом України до Верховної Ради України у зв'язку з очікуваною втратою чинності Закону України "Про власність".

Методичне забезпечення інноваційного підприємництва

2. Вдосконалити методичне забезпечення інноваційної діяльності шляхом розроблення нових та внесення зміни до діючих нормативно-методичних документів, а саме:
 - 2.1. Розробити та затвердити Методику визначення державної частки у вартості прав на ОПІВ, які створені з використанням державного майна (та власниками яких є як юридичні, так і фізичні особи) та поширити її використання під час корпоратизації та приватизації цілісних майнових комплексів.
 - 2.2. Розробити методику амортизації ОПІВ як нематеріальних активів

- (з урахуванням особливостей їхнього морального та строкового зносу).
- 2.3. Відпрацювати Порядок відображення механізму трансакції ОПІВ в системах бухгалтерського обліку бюджетних установ та неприбуткових організацій.
 - 2.4. Розробити Методику стимулювання раціоналізаторської діяльності на підприємствах, установах та організаціях та вдосконалити звітність підприємств, які б враховували сучасний механізм цієї діяльності.
 - 2.5. Прискорити доопрацювання та прийняття Національного стандарту №4 "Нематеріальні активи" і розробити Методичні рекомендації з оцінки вартості прав на об'єкти права інтелектуальної власності.
 - 2.6. Внести зміни до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" стосовно визначення первісної вартості нематеріальних активів, які створюються на підприємствах і мають певну невизначеність витрат, передбачити можливість визначення первісної вартості таких активів шляхом застосування доходного підходу.
 - 2.7. Внести зміни до актів Державного казначейства та Міністерства фінансів України щодо бухгалтерського обліку нематеріальних активів у бюджетних установах з приведенням їх у відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та врахуванням практики їх застосування.
 - 2.8. Створити чітку систему ідентифікації "інноваційного підприємства" та розробити відповідні форми статистичної звітності.
 - 2.9. Розробити рекомендації щодо діяльності фондів венчурного капіталу та підтримки ними венчурних інноваційних підприємств.

Інституціонально-організаційні заходи

3. З метою сприяння формуванню і реалізації єдиної державної політики з інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні та координації діяльності державних органів і громадських інститутів у цій сфері:
 - 3.1. Створити Національний центр інноваційного розвитку України, який здійснюватиме свою діяльність під методичним керівництвом Державного агентства України з інвестицій та інновацій, як самодостатню прибуткову структуру, за допомогою якої Кабінет Міністрів України зможе регулювати та направляти інноваційний процес та сприяти проведенню в Україні заходів, пов'язаних з цим, а також на комерційній основі надавати наукову, методичну, інформаційно-консультативну підтримку всім учасникам інноваційного процесу (підприємствам, установам, організаціям) щодо введення ОПІВ, інновацій до господарського обороту.
 - 3.2. Підтримати пропозицію щодо створення інноваційного венчурного фонду з участю держави та створення регіональних центрів інвестиційної підтримки підприємств в інноваційній сфері діяльності.
 - 3.3. Розробити ефективну систему моніторингу інноваційного підприєм-

- ництва і трансферу технологій під методичним керівництвом Національного центру інноваційного розвитку України, який здійснював би вибір та експертизу інноваційних проектів, найбільш важливих для держави.
- 3.4. Створити систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в сфері інтелектуальної власності державних службовців та керівників підприємств. Передбачити для цього на 2006 — 2007 рік державне замовлення на підготовку фахівців з управління інтелектуальною власністю на підприємствах.
 - 3.5. Передбачити систему координації та методичного забезпечення з питань інноваційної діяльності на регіональному рівні, створивши в облдержадміністраціях відповідні підрозділи.
 - 3.6. З метою забезпечення економічної безпеки України та прискорення виходу вітчизняних інновацій на міжнародний ринок організувати державну підтримку міжнародного патентування винаходів, які експериментальним шляхом визнаватимуться перспективними щодо цього. Забезпечити дієві механізми реалізації положень Указу Президента України "Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні" щодо державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах.
 - 3.7. Передбачити у межах реалізації Програми Президента України створення переважної кількості робочих місць в галузях високих та середніх технологій.
 - 3.8. З метою залучення іноземних інвестицій і замовлень в науково-технологічну сферу створити базу даних по ОПІВ, які мають високий потенціал для розробки і впровадження.
 - 3.9. Підтримати реалізацію Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України та створення постійно діючої системи прогнозування як основи інноваційного розвитку країни.
 - 3.10. Здійснити заходи щодо створення Державної патентної бібліотеки з філіалами у регіонах (це питання не вирішується з 2001 р.).

**Учасники "Круглого столу" сподіваються
на уважне ставлення Президента України, Верховної Ради України та
Кабінету Міністрів України до зазначених вище пропозицій.**

Тематичний показник статей і матеріалів, надрукованих у журналі 2005-го року

№, стор

Захист прав

<i>О. Штефан</i>	Запобіжні заходи як засіб забезпечення захисту прав у сфері інтелектуальної власності	3, 10
<i>О. Литвин, Р. Редько</i>	Особливості захисту об'єктів інтелектуальної власності	3, 17
<i>Ю. Капіца</i>	Забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності в Європейському Союзі	4, 3
<i>В. Крижна</i>	Договори в сфері інтелектуальної власності і захист прав споживачів	5, 16
<i>Т. Демченко</i>	Загальновідомість назви місця походження товару на прикладі судового рішення у справі “CHAMPAGNE”	5, 23
<i>І. Полуєтков</i>	Особливості практичної реалізації права на застосування запобіжних заходів	5, 30
<i>В. Гулкевич</i>	Родовий об'єкт кримінально- карного порушення авторського права і суміжних прав	6, 30

Патентне право

<i>С. Чікін, А. Бєляєва</i>	Відмінність винаходів від корисних моделей як об'єктів інтелектуальної власності	3, 44
<i>Л. Работягова</i>	Патент як форма правової охорони секретних винаходів.....	5, 39
<i>Ю. Капіца, К. Шахбазян</i>	Охорона прав на винаходи у галузі біотехнологій в Європейському Союзі та за законодавством України	6, 19

Авторське право

<i>Л. Тімофієнко</i>	Правова охорона творів архітектури та містобудування.....	2, 50
<i>М. Мельников</i>	Визначення оригінальності в авторському праві	2, 59
<i>Р. Дроб'язко</i>	Обмеження авторських прав у Великобританії	3, 51
<i>А. Дитц</i>	Затяжная реформа російського авторського права	4, 15
<i>С. Глотов, Т. Якушева</i>	К вопросу о цитате и цитировании как основе права на свободу выражения	4, 31
<i>В. Дроб'язко</i>	До історії авторського права в Україні 20-х років ХХ століття	6, 4
<i>С. Глотов</i>	Правова природа приватного копіювання. Приватне копіювання і технічні заходи захисту	6, 12

Судова експертиза

<i>Л. Головченко</i>	Проблеми розроблення методик дослідження об'єктів права інтелектуальної власності	1, 4
<i>Г. Авдєєва</i>	Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням прав на аудіовізуальну продукцію	2, 66
<i>В. Кращенко</i>	Роздуми судового експерта	5, 48

Науковий пошук

<i>С. Петренко</i>	Право інтелектуальної власності на рацпропозицію в сфері інформаційних технологій	1, 27
<i>В. Крижна</i>	Географічне зазначення як об'єкт правової охорони	2, 85
<i>С. Петренко</i>	До визначення об'єкта права інтелектуальної власності — програми для комп'ютера	6, 37

Товарні знаки

- В. Крижна* Припинення прав інтелектуальної власності на торговельну марку..... 1, 20

Міжнародно-правові аспекти

- С. Осика* Проведення антидемпінгових розслідувань в ЄС 3, 3
- Л. Тимофієнко* Система регулювання суперечок стосовно інтелектуальної власності в СОТ 6, 26

Сучасність і перспектива

- Л. Комзюк, Н. Москалюк* Актуальні аспекти правового регулювання представництва у справах з питань інтелектуальної власності..... 1, 41
- А. Красовська* Сьогодення Укрпатенту 4, 11

Пірати ХХІ століття

- Доповідь Лаури Г. Парски 2, 91
- Позбавлення від піратства. Економічний ефект 2, 94
- О. Швець* Основні ознаки піратської продукції 3, 41

Право та економіка

- С. Ревуцький* Державна правова підтримка інноваційної активності у країнах Європейського Союзу 1, 12
- О. Орлюк* Правове регулювання оподаткування авторських винагород 3, 21
- Б. Прахов* Інвентаризація прав на результати науково-технічної діяльності 3, 32
- Д. Щекин* Взимание НДС при экспорте объектов авторских прав по законодательству Российской Федерации 3, 35
- Ю. Рудченко* До питання створення механізму правового регулювання національної інноваційної системи України 4, 49

Право та інновації

- О. Орлюк, В. Нежиборець*
С. Ревуцький Економіко-правові засади формування в Україні національної інноваційної системи 5, 3
- Ю. Атаманова* До питання створення механізму правового регулювання національної інноваційної системи України 4, 41
(продовження) 5, 9

Інтелектуальна економіка

- А. Варгатюк* Бюджетне фінансування науки та інновацій в Україні: міфи законодавства та неприкрашена реальність..... 1, 30
- В. Нежиборець* Механізм державної підтримки процесу комерціалізації інтелектуальної діяльності. Закордонний досвід 2, 73
Інтелектуальна власність для бізнесу 4, 59
- С. Чікін, О. Чікіна,
Л. Длугаш* Інноваційний менеджмент: врахування особливостей непатентного життя винаходів..... 5, 55
- О. Яновський* Ефективне використання інтелектуального ресурсу — вимога часу 5, 61
- О. Бутнік-Сіверський* Національна політика розвитку інтелектуального капіталу з позиції глобалізації економіки 6, 50

До відома

- Авторсько-правовому товариству 10 років..... 1, 47
- Про проведення VIII Міжнародної науково-практичної конференції “Защита прав интеллектуальной собственности” 1, 10
- Актуальні проблеми інтелектуальної власності 5, 63

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності АПрН України оголошує у січні 2006 р. набір до аспірантури	5, 15
Рекомендації круглого столу	6, 58
Тематичний показник статей і матеріалів, надрукованих у журналі 2005-го року	6, 63

Цікаво знати

Наноштани	1, 19
Інки та двійковий код	1, 26
Як не образити гостя	2, 58
Патентування програмного забезпечення в Європі	2, 84
“Біонічне око”	2, 90
Нове призначення людського тіла	3, 34
На шляху до “водневої економіки”	3, 55
Електронна пошта руйнує мозок	4, 14
Корисний хом’ячок	5, 47
<i>Б. Прахов</i> Теорія вирішення винахідницьких задач: творчість як наука	6, 45
Ще раз про водень	6, 49
Вимикайте комп’ютер!	6, 67

ЦІКАВО ЗНАТИ

ВИМИКАЙТЕ КОМП’ЮТЕРИ!

Дослідження компанії Fujitsu Siemens показали, що не вимкнені співробітниками після роботи офісні комп’ютери завдають британській економіці та екології чималої шкоди.

За таких умов вони без потреби виробляють сотні тисяч тон вуглекислого газу та завдають британському бізнесу збитків на 123 млн. фунтів стерлінгів.

Як зазначив міністр охорони Еліот Морлі: "Неефективно витрачена енергія — це прихована вартість для користувачів, і в сучасну епоху це — неприйнятно".

За матеріалами сайту <http://www.cnews.ru>

Наукова рада журналу:

Врублевський В.К., Довгерт А.С., Кузнецова Н.С., Майданик Р.А., Малишева Н.Р., Пасенюк О.М., Патон Б.Є., Побірченко І.Г., Притика Д.М., Редько В.В., Сташис В.В., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С.

Редакційна колегія журналу:

Орлюк О.П., (голова редакційної колегії), Бутнік-Сіверський О.Б., Андрощук Г.О., Грошевий Ю.М., Дорошенко О.Ф.(заступник голови редакційної колегії), Дроб'язко В.С., Закалюк А.П., Захарченко Т.Г., Індукаєв В.К., Копиленко О.Л., Крупко П.М., Крупчан О.Д., Міроненко Н.М., Москаленко В.С., Нежиборець В.І., Панов М.І., Петришин О.В., Підпалов Л.В., Пічкур О.В., Святоцький О.Д., Семчик В.І., Сєгай М.Я., Сидоров І.Ф., Солощук М.М., Теплюк М.О., Тихий В.П., Худолій Б.М.

Прахов Б.Г. — головний редактор

Петренко С.А. — заступник головного редактора

Засновник —

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 10573 від 07.11.2005 року.

До уваги авторів та читачів

Редакція приймає рукописи статей як на електронних носіях, набраних у програмах MS Office, так і надруковані на папері.

Статті повинні бути оформлені відповідно до вимог ВАК України щодо наукових робіт, та мати рецензію.

Авторів просимо разом з матеріалами надсилати свою фотографію та інформацію щодо наукового ступеня, місця роботи, посади, поштової адреси і контактних телефонів.

Редакція залишає за собою право на редагування та скорочення рукописів. За достовірність інформації та статистичних даних, що містяться у рукописах, відповідальність несе автор.

Журнал приймає замовлення на розміщення реклами

Адреса редакції: 01014, м. Київ, вул. Тимірязівська, 66/3

Тел.: 285-85-49, 527-04-82

Тел/факс: 527-04-11

www.ndiiv.org.ua

e-mail: icapital@i.com.ua

Комп'ютерна верстка — І. Петренко

Коректор — О. Швець

Рекомендовано до друку

Ученою радою НДІ інтелектуальної власності, протокол № 10 від 22.11.2005 р.

Здано до набору 29.11.05. Підписано до друку 19.12.05 Формат 70x108/16.

Папір офсетний. Офсетний друк. Наклад 300 примірників. Зам. 998

Надруковано з оригінал-макета в ПП "Чех", 501-10-40, E-mail: chekh@uct.ua